

Socijalni pomenki.

Uvod.

(Znanstveni napredek. — Naravoslovje in človek. —
Znaki naše dōbe.)

Orjaškega znanstvenega napredka zmago-slavje slavi po pravici naša dōba. Človek prodira vedno globlje v prirodne skrivnosti. Nezmerena, navidezno neskončna pota zvezdnih teles meri z največjo natančnostjo, tehta jim težo, zasleduje njihovo sestavo; na zemlji in pod zemljo rešuje najtežje uganke. Do najjednostavnejših prvin razkraja stvari in zasleduje njihove spojivke; uspehe svojega truda pa uporablja v nebrojnih iznajdbah, ki preobražajo svet. Človeku res ni nič več pretežkega; vse zve, vse premaga.

Knjiga tvarne prirode je sicer še v mnogih ozirih neprečitana, nerazumljiva: a list za listom se neprenehoma odpira in jasni v slavo človeškemu duhu. Žal pa, da se je pri tem delu človeškega duha vedno bolj pozabila poglobljena stvar na zemlji, — namreč človek sam. Prirodoslovje je zatemnilo človekoslovje. Človek se je umaknil prirodi in žalostnih posledic temu nam slavospevi v čast človeškemu duhu ne morejo zaglušiti. Napredku, duševni luči, zmagi duha nad tvarjo — se oglašajo gromoviti „živio!“, a med tem se glasi obupna tožba, žalno vzhovanje, pa tudi proklinjajoče žehčenje po maščevanju izmed milijonov tistih, katerim novi čas prinaša le — trpljenje, glad in breznadejno skrb za bodočnost, izmed tistih zapuščenih človeških bitij, katera nimajo deleža pri dedščini nebrojnih zakladov, ki jih ustvarja zmagoviti človeški duh.

Bakon Verulamski¹⁾ je s svojim precenjevanjem naravoslovne znanosti in induktivnega

¹⁾ Francišek Baco je bil rojen v Londonu l. 1561., sin velikega tajnika angleške kraljice Elizabete. S svojim spisom „Instauratio magna“ je preokrenil smer in temelj znanstvenemu raziskavanju. Dokazuje namreč, da je naravoslovje poglobljeno in najznamenitejši del modroslovja in da je samo indukcija opravičena v znanstvenem dokazovanju, ne pa silogizem. Norčeval se je vsled tega pikro in nedostojno iz učenjakov prejšnje dōbe, češ, da so podobni pajkom, ki iz sebe predejo svoje mreže, ne pa, da bi bistro opazovali posamezne stvari in pojave in tako polagoma od posamnega se dvigali k višjemu, splošnemu. — Na tem mestu ne moremo obširneje pojasnjevati, v koliko uči Bakon prav in v koliko se moti: samo to poudarjamo, da indukcija brez silogizma nima nobene veljave. Splošni pojmi in prvotne splošne sodbe so temelj vsaki indukciji, brez njih bi bila sploh indukcija nemogoča. Bakon je umrl l. 1626.

znanstvenega načina otvoril vrsto tistih, ki sedaj razkrivajo tajnosti na nébesu in na zemlji, in ki so s svojim trudapolnim delom rešili že nebrojno vprašanj. A med tem, ko so se reševala težavna vprašanja o stvari in zakonih njenega izpreminjanja, pozabljal se je duh, ki jih je reševal, in kakor grozilna pošast se je rodilo najtežje, namreč socijalno ali družabno vprašanje.

V resnično krščanski dōbi je bil središče vsega umovanja in znanstvenega delovanja — človek, krona stvarstva. Dasi se tedaj ni v tolikem obsegu gojilo naravoslovje kakor v novem času, vendar ne smemo reči, da bi se bilo preziralo. Veleumi so se tudi takrat bavili s stvarino, njeno sestavo in njenimi lastnostmi, toda še temeljiteje so se pečali z duhom, njegovim bistvom in delovanjem. Temeljito so sicer tedaj razglabljali fizični red v stvarstvu in mu določali zakone, toda še mnogo bolj so proučevali n ravni red in njegovo osnovo. Nova dōba je prezirala duha in n pravnost in ju še prezira. Z daljnogledom ali s povečevalnim steklom na očesu, z merilom in šestilom v roci, se je učenjak jel norčevati iz duha in n pravnega reda. Pri svojem delovanju ju ni našel, ker ju ni iskal, a vendar ju je jel drzno tajiti. Taki nauki niso ostali zaprti v učenjakovi sobici; splavali so ven v živi svet, in, kjerkoli so se pojavili, ostrupljali so, uničevali, morili red in srečo in mir.

Sezidala se je sicer veličastna stavba naravoslovnih znanostij, a ob tem se je razdrla — človeška družba. Sedaj, ko se ta razdor kaže vedno huje, ne moremo se več izogniti nujnemu vprašanju: Kaj bo pa sedaj? Ali se dá še rešiti red človeške družbe? Kako in s katerimi pripomočki?

Svoj čas moramo pred vsem umevati. Mnogo jih je, ki se nič ne menijo za najvažnejšo stvar, namreč za ljudi in njihovo življenje. Sami se igrajo, ker jih je srečna usoda oslobodila mučnih skrbij za obstoj, in tako menijo, da se ves svet igra. Nič jim ni mar vprašanje, katero smo ravnokar zastavili, in zato sodijo, da nikogar ne skrbi. O takih ljudeh lahko rabimo slovenski pregovor, da bi prespali celó sodni dan, če bi bilo mogoče.

Če se že kdaj oglašé v tem oziru, izjavljajo samo, da na svetu ni tako hudo, kakor pišejo nekateri hujskači in prenapeteži, da je

bilo vedno tako, kakor je sedaj, da sveta nobeden ne more izpremeniti in da socialnega vprašanja sploh ni. Nam ni treba mnogo pre-mišljevat, da ovržemo te trditve in spoznamo, kje je resnica. Površen pogled v življenje nam kaže dovolj jasno, ali res ni socialnega vprašanja, ali je.

Povsodi vidimo, kako se razdirajo pravni temelji vsakršne družbe: spoštovanje do zakonite oblasti, ljubezen do Boga in do bližnjega in pravičnost. Namestu spoštovanja do oblasti opazamo preziranje, zaničevanje in nepokorščino. V družinah in državah je vedno več upornih ljudi. Samoljubje in dobičkaželjna sebičnost kraljujeta. Tihe, delavne in požrtvovalne ljubezni ne srečaš iz lepa. Darežljivost, kolikor je je še, nastopa šumno in glasno. Za vsak darček zahteva javne pohvale, hrupnega povračila v obliki očitnih zahval, javnega priznavanja in blestečega odlikovanja.

Slabo je to in tem slabše, ker je vedno več ljudi navezanih na — miloščino. Delavski stanovi upajo obraniti svoj obstoj samo z milodari, podporami itd. To nam kaže, da delo ne pridobiva več toliko, da bi vzdrževalo človeka in da se je izgubilo celo zaupanje v moč vstrajnega, pridnega dela. Delavci, obrtniki in kmetje prosijo pomoči tožéč, da si sami ne morejo pomagati. Taka družba, kjer se večina ljudi zanaša na podpore, takorekoč na usmiljenje drugih, ne more biti zdrava, in glasno odmeva iz nje vprašanje: Kaj je storiti, da se ozdravim? To je pa ravno družabno ali socialno vprašanje.

Dobičkaželjna sebičnost potiska v kot idejo pravičnosti. Vsak se rije sam zase skozi življenje, kakor vé in zna. Čim več jih prerine, tem bolje zanj. Ne méni se, da jih morda veliko število pomandra in pohodi na svojem potu, da mu je le cesta široko odprta.

V gospodarskem tekmovanju (konkurenci) izkuša vsak sam zase zmagovati in vsaka zmaga je združena s smrtjo mnogobrojnih gospodarskih bitnostij. To gospodarsko tekmovanje je pa tem škodljivejše, čim bolj tekmuje prav za prav le bistveno denar. Ob tem tekmovanju se namreč ne pridobiva nobena nova vrednost. Če n. pr. kak borzijanec s svojo premetenostjo jeden dan „zasluži“ tudi milijon goldinarjev, ni zavoljo tega niti za jeden krajcar vrednosti več na svetu; s tem se ni splošno premoženje pomnožilo niti za — jedno žemljo, pač pa je 10, 20, 100 ali še več družin izgubilo vse svoje s trudom privarčevano imetje.

Za sedaj ostavimo podrobneje opisovanje tega gospodarskega boja! Splošno smemo reči, da se zopet vračata naši dôbi bistvena znaka stare poganske dôbe: krivičnost in nasladnost.

Nižji in manjši družabni organizmi: družine, mali narodi, delavski stanovi se glasno pritožujejo proti krivicam, ki se jim godé. Zatiralci se jim pa smejejo s svojih mehkih sedežev; razkošje, ki jih obdaja, uživanje, v katero so vtopljeni, jim zabranja, da ne čujejo klicev na pomoč.

Toda teh klicev je vedno več. Poleg prošnja se čujejo tudi grožnje, vedno glasnejše, vedno hujše. Čete zatirancev se zbirajo in čakajo le ugodnega trenutja, da udarijo.

Táko je ob kratkem lice naše družbe. Brez dvojbe je vredno, da ga ne preziramo, marveč si je natančno ogledamo.

Namenili smo se zato „Dom in svet“-ovim bralcem na tem mestu podajati slike družabnih boleznij in raznovrstna sredstva, ki se ponujajo v njihovo ozdravljanje. Sodimo, da ustrezamo s tem svojemu namenu in želji svojih naročnikov in prijateljev.

(Dalje.)

Darovi za Marijanišče.

Gosp. Val. Marčič, kapelan . . .	gld.	1.—
„ Franč. Dolinar, župnik . . .	„	10.—
„ dr. Pavel Turner, zasebnik . . .	„	10.—
„ Balt. Bartol, župnik . . .	„	5.—
Po r. kan. L. Jeranu nekdo . . .	„	1.—

Dostavek. Na platnicah šte. 6. je izkazano: „Gosp. Fr. Buh, gen. vikar itd. 95 gld. Gosp. Fr. Buh in Vit Hribar 21 gld. 27 kr.“ — Dar 116 gld. 27 kr., ki nam je došel pod tema imenom, je dar Slovencev, naših milih rojakov v Clevelandu (Ohio), kateri so po predlogu veleč. gosp. Vita Hribarja odmenili in po-

slali omenjeno vsoto našemu zavodu s posredovanjem gospoda gen. vik. Fr. Buha.

Kakor izrekamo srčno zahvalo vsem milim dobrotnikom, tako še posebej blagim rojakom v Ameriki, ki so se nas ob tej priliki spominjali s toliko ljubeznijo.

Zavod sam se sicer pošteno trudi, da bi si opomogel in se „postavil na lastne noge“, vendar je potreb vedno veliko, ker se oglašča čim dalje več potrebnih prošnikov. Da bi nas torej prijatelji, četudi smo majhni in ne moremo mogočno nastopati, nikdar ne zapustili!

Marijaniščniki.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

I. Družabno vprašanje.

(Razna menenja o socijalnem vprašanju. Človek je družabno bitje. Razne družbe. Bistvo socijalnega vprašanja.)

Ni iz lepa besede, ki bi se v javnem življenju naših dni toliko ponavljala, kakor družabno ali „socijalno vprašanje“. Težko je pa najti človeka, ki bi, ponavljajoč jo, tudi vedel, kaj pomenja. Večina si misli, da se gre tu samo za delavce po tvornicah in rudokopih, kako bi se jim zvišala plača in primerno uredilo njihovo težavno delo. Drugi umevajo v socijalnem vprašanju samo nevarnosti, ki preté človeštvu zaradi srditih socijalno-demokratičnih zvez, ali vsled anarhističnega gibanja. Ti gledajo že naprej potoke krvi ob veliki prekuciji, ki jo pričakujejo, in v strahu čujejo v duhu kletvine in vzdihne, prošnje umirajočih in rohnenje zmagujočih iz bodočih časov. Tretji sodijo zopet, da je družabno vprašanje samo — denarno vprašanje. Denar prav ne kroži med ljudmi; od tod vse zlo. Četrty smatrajo to vprašanje za popolnoma pravno vprašanje in trdè: Ljudje se morajo poboljšati; radi se morajo imeti med seboj, potem bo vse dobro. Peti imenujejo socijalno vprašanje naravnost versko vprašanje in pravijo: Žive vere manjka na svetu; zato je vse narobe. Šesti se trudijo dokazati, da se gre prav za prav samo za omiko. Čim več duševne izobrazbe, čim večji napredek v omiki bo med ljudmi, tem boljše se jim bo godilo. Prosvete, znanja, duševne luči, umstvenega napredka je treba ljudstvu; potem zavlada blagostanje in sreča. — Tako in podobno se tolmači pomen socijalnega vprašanja.

Vsaka izmed teh trditev ima nekaj resničnega v sebi, a nobena ne pojasnjuje stvari popolnoma. Jednostransko stališče tistih, ki jih zastopajo, vidi se na prvi mah. Vsak govori po svojem srcu; zato pa zadeva le ob jedno, sebi bližnjo stvar, do jedra pa ne prihaja.

Kaj je torej socijalno vprašanje? Kdo je stavi? Kdo naj mu odgovarja?

Da si to razložimo, moramo pred vsem pojasniti pojem „socijalnosti“ ali „družabnosti“ v obče.

Človekova narava je taka, da se moremo sebi primerno razvijati samo v zvezi z drugimi. v družbi. Sam zase človek ne more živeti. Težave, s katerimi so se imeli boriti razni Robinzoni, pričajo nam, da je robinzonsko življenje samo redka izjema, ki se more posrečiti le v najugodnejših slučajih. Aristotel imenuje človeka „ζῷον πολιτικόν“ in sv. Tomaž Akvinski pravi, da je „animal sociale et politicum in cunitate vivens“ (de reg. princ. I. 1.). Ta

dva veleuma sta s temi besedami izrazila in potrdila resnico, ki nam jo priča narava sama. Človekove narave družabni značaj nam kaže posebno to-le:

1. Človek ne dobi s svojim prihodom na svet vsega, česar potrebuje. Slaboten se rodi in le skrbnemu varstvu njegovih starišev je mogoče ohraniti mu življenje. A to še ne zadostuje. Človek potrebuje izpopolnjevanja svoji naravi, telesnega in duševnega. Hrane, obleke, stanovanja je treba njegovemu telesu; izobrazbe, navodil, opominov, pouka njegovim duši. Živali vseh teh potreb ne poznajo. Stvarnik jim je ž njihovo naravo dal vsega, česar jim je treba, da ohranijo sebe in svojo vrsto. Njihove potrebe so vedno jednake; niti za las ne zahtevajo zase danes več, nego so pred tisoč leti. Človekove potrebe se pa množé ž njegovim napredkom. Kam bi prišli, ko bi moral človek sam zase skrbeti v vseh ozirih, sam ob sebi prekorakati dolgo pot, ki jo je prehodil človeški duh v svojem delovanju in katere uspehe polaga vsakemu v družbi takorekoč v naročaj: Koliko bi se jih ohranilo, ko bi človek ne živel v družbi? Oglejmo si najpreprostejšega človeka, ki živi pod slamnato streho in žge še v zakajeni svetilnici laneno olje! Tudi te skromne razmere njegovega življenja bi bile nemogoče, ako bi mu družba ne bila podelila teh majhnih drobtinic svojih zakladov. Njegova koča, njegova obleka, njegovo znanje, dasi neznatno v primeri z izobraženci njegove dóbe, ni njegovo lastno delo, in sam bi ne prišel nikdar niti do te stopinje omike, v kateri živi, ko bi ga ne podpirala družba. Res je, da ima človek um in da s svojim umom presega ves drugi ustvarjeni svet, toda izkušnja nas uči, da se more človekov um primerno razvijati in s tem polagati temelje vedno novim napredkom samo v zvezi z drugimi — v družbi. Toda recimo, da bi človek mogel sam iznajti vse, česar potrebuje za življenje in delovanje, potem ostaja še vprašanje, ali bi mogel vse zvršiti, česar mu je treba? In to vprašanje mora vsak zanikati. Če bi si moral vsak posameznik izdelovati obleko, truditi se za stanovanje, pripravljati jed, proučavati naravo in Stvarnika, pač bi ne prišel nikamor. Zmanjkalo bi mu časa. Zato nujno potrebujemo družbe, in družba, čim le količkaj napreduje, potrebuje raznih stanov, katerih jeden se peča s to, drugi z drugo stvarjo, vsi pa skrbé za človeka in njegove potrebe. Človek je torej po svojem bistvu družabno bitje.

2. Živali po svoji naravi, ali kakor pravimo, po nagonu razločujejo, kaj jim koristi in kaj jim škoduje. Ovca pozna svojega so-

vražnika — volka in beži pred njim, ko ga vprvič zagleda. Piške se poskrijejo brž, ko zagledajo jastreba. Goved dobro loči strupene rastline od zdravih. — Človek nima tega daru. Bog mu je dal sicer um, toda kako dolgo bi se moral posameznik učiti, kolikokrat bi preje prišel v smrtno nevarnost, kako težko bi se rešil vseh nasprotnikov svojega življenja, če bi bil prepuščen samemu sebi. Kar smo rekli koncem prve točke, velja tudi pri drugi. Če bi se tudi posrečilo človeškemu umu spoznati vse nasprotnike, sam bi jih ne zmožel. Divjim zverem, naravnim pojavom: streli, ognju, povodni, hudobnim ljudem bi se posameznik nikdar ne mogel uspešno ustavljati. Po pravici smemo reči: Človek je ves čas svojega bivanja na zemlji moral živeti v družbi, sicer bi ga ne bilo. Le nezmisljna, v obraz bijoča domišljija je mogla zapeljati Tom. Hobbesa¹⁾, in za njim J. J. Rousseau-a²⁾ da sta tajila za prošle čase človeštva družabno življenje. Narava sama sili človeka, da živi v zvezi z drugimi in se ž njihovo pomočjo brani in ohranja. Izkušnje družih — družbe — potrebuje nujno, da more sam živeti, — torej je po svoji naravi — družaben.

3. Človekov govor kaže, da ne zadostuje samemu sebi, marveč da je ustvarjen v družbi in odločen, da v zvezi z drugimi dosega svoj namen. Živali, vsaj razvitejše, imajo tudi zmožnost, da javljajo svoje občutke z glasom, toda to se vrši samo splošno. Človek pa izraža svoje misli in čutila določno, jasno v posamnostih.

Ta njegova lastnost priča, da je toliko tesneje zvezan s svojimi sodrugi, kolikor višje je njegovo spoznavanje od živalskega zaznavanja. — Z govorom je v zvezi pisanje. Pri govorjenju se združuje človek s sebi enakimi, ki so ž njim v istem času in na istem prostoru. S pisanjem presega čas in prostor in se razgovarja z ljudmi, ki so daleč oddaljeni od njega, govori celo tistim, ki bodo živeli za njim. To vse dokazuje njegov družabni značaj.

4. Človek ima nagnjenje do ljudij in jih ljubi. Morda bi utegnil kdo reči, da se tudi pri nekaterih

¹⁾ Tom. Hobbes, prijatelj Bakona Verulamskega, je bil angleški modroslovec. Rodil se je l. 1588. Po burnem in precēj razuzdanem življenju je umrl l. 1679. V svojih spisih, vzlasti v „Human nature or the fundamental elements of policy“ je trdil, da so po naravi vsi ljudje drug proti drugemu v sovraštvu. Boj vseh proti vsem je bilo prvotno stanje. Človek je torej po svoji naravi protidružaben. Samo v obrambo in v dosego miru so si kasneje ljudje po medsebojni pogodbi ustanovili družbe.

²⁾ Jean Jacques Rousseau (1712—1778) je trdil v svoji knjigi „Contract social“, da so začetkom ljudje živeli kot živali raztreseni po gozdih. Vodil jih je samo nagon. Popolnoma v protislovju z resnico pravi dalje, da se je človeški nagon polagoma razvil v pamet. Čimbolj se je pa razvijala pamet, tembolj so rastle tudi potrebe tako, da jim posamezniki niso mogli več zadostovati. Ljudje so se torej po pogodbi zvezali v — družbo.

živalskih tolpah nahaja nekakšno medsebojno nagnjenje. — Tega ne tajimo, pač pa pravimo, da je medsebojno razmerje med ljudmi tako, ki ga živali nikdar ne morejo imeti. Med ljudmi se namreč brž, ko se sestanejo, pojavi razmerje pravic in dolžnostij. Vsak posameznik ima nasproti svojemu sosedu pravico zahtevati, da ga ta ne ovira v ohranjanju in izpopolnjevanju svoje narave, in iz te pravice izvira v bližnjem dolžnost, da mu je ne krati. To medsebojno razmerje pravic in dolžnostij je utemeljeno v naravi. S tem je pa tudi že utemeljeno družabno razmerje. O pravicah in dolžnostih se more govoriti le tam, kjer jih je več in sicer ne samo mehanično postavljenih drug poleg drugega, marveč zvezanih, združenih med seboj. Človek je torej v resnici družabno živo bitje. Družabnost je del njegove narave.

To nam spričuje tudi narodopisna znanost. Nikjer, kar stoji svet, še niso zasledili ljudij, ki bi ne bili dejanski kazali svoje družabne narave. Najbolj surovi in divji narodi naše dōbe so Avstralci. A pri vseh njihovih rodovih opazamo lepo razvit jezik. Glagol imajo zelo gibčen. Poznajo dvojino. Tri spole rabijo za tretjo osebo. Rodbine s stalnim posestvom, krvno mšaščevanje, različna rokodelstva pričajo o njihovi družabnosti. — Na Fidži-otocih so rodovi tako urejeni, kakor ob času grške državnice. Ameriški in afriški divji narodi imajo svoje poglavarje.

O preminolih rodovih nam zgodovinarji pričajo isto. Asirci, Babilonci, Egipčani, Grki in Rimci so imeli do podrobnostij urejeno družabno življenje. Mehikanci in Peruvanci, ki jih je evropska zlata lakota uničila, živeli so v cvetočih državah. Sedanjost in prošlost nam torej pričata, da je družabnost združena s človeško naravo.

Človek ima sam v sebi nagnjenje, da se družji. Po raznih namenih se ločijo tudi družbe. Mož in žena se vežeta v rodbinsko zvezo in tvorita z otroki in posli vred družbo. Ljudje istega posla in opravila, istega stanú, kakor pravimo, čutijo neko sorodnost med seboj in se družijo v svoje namene, da se skupno branijo in z združenimi močmi pospešujejo napredek svojega stanú. Rodbine, ki so si v sorodstvu in ki govoré jeden jezik in imajo svoje posebne navade in običaje, čutijo se kot jedna celota — v narodih. Da rodbine, stanovi in narodi morejo dobiti potrebnega varstva in potrebnih pripomočkov za življenje in svoje izpopolnjevanje, vežejo se v države. Tudi v višje, nadzemske namene se družijo ljudje — v verskih družbah. Izmed teh je po prihodu božjega Sinú na svet samo jedna opravičena, namreč tista, ki jo je on ustanovil na skalo sv. Petra — to je katoliška cerkev ali katoliška družba.

(Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Dalje)

Vrhu teh družb, ki so trajne in s katerimi je npravno združen vsak človek, imamo še mnogo družb, ki so samo slučajne in za posamezne namene. Tako se družijo nekateri za kupčijo, za politično delovanje, za posojilništvo, za omiko, umetelnost, za dobrodelne svrhe. Tudi te slone na naši naravi.

Jasno je pa, da se more družabnost razvijati ne samo prav, marveč tudi napak, ne samo v korist, marveč tudi v škodo posameznikom. Ravno v našem času opazamo v raznih družbah nered, sumljive razpoke, ki nam po pravici vzbujajo strah. Nekaj takih žalostnih pojavov smo že našli. Vez jedinosti se vedno bolj trga. Družabna zavest celokupnosti in trdne zločnosti se izgublja. Večina udov v družbi vedno bolj propada — duševno in gmotno. Namestu vzajemnosti sili medsebojno sovraštvo na dan. Peščica ljudij ima vse družabne koristi, večina nosi le bremena. Bogastvo se kopiči na jedni maloštevilni strani, uboštvo z vsemi svojimi groznimi hčerami kaže svoje groznilno lice.

Sama po sebi nastajajo torej vprašanja: kje je vzrok temu družabnemu neredu? Kateri so pogoji, po katerih se more človeška narava primerno svojemu namenu združevati? Kako naj se uvedó ti pogoji v sedanjo razrito družbo? Ta vprašanja se imenujejo na kratko družabno ali socijalno vprašanje.

II. Družabno vprašanje v teoriji in v praksi.

(Teoretično socijalno vprašanje. Materijalizem. Krščanstvo. Praktično socijalno vprašanje v naši dobi. Kdo odgovarja socijalnemu vprašanju? Dva sovražnika: uboštvo in socijalna demokracija.)

Človek je družabno bitje. Le v družbi, v zvezi z drugimi more redno doseči svoj namen. Jasno pa je, da mora biti njegovo družabno življenje umerjeno po naravi, mora se ji prilagati. Družba, v kateri živi, mora tako rekoč vzrasti iz človeka samega, iz njegovega uma, volje in srca.

Prvo vprašanje, ki se tu vzbuja, glasi se: Kakšno družabno življenje je primerno človeški naravi? Z drugimi besedami lahko rečemo: Kakšni morajo biti pogoji, da vzraste zdravo, čilo družabno življenje? To vprašanje se ozira na družine, stanove, narode, države — teoretično, modroslovsko. Združeno je z modroslovskim naukom o naravnem pravoslovju in pravu. Ž njim so se pečali vsi večji modroslovci in so je po svoje

reševali. Kdor hoče odgovarjati temu vprašanju, mora pred vsem natančno poznati človeško naravo, njeno bistvo in njene lastnosti. Vsaka zmota v tem oziru bi rodila zmote v odgovoru. Teoretično družabno vprašanje se torej tam najboljše rešuje, kjer se najboljše pojasnjuje človeška narava.

Kolikrat pa je ravno v tem zašel človeški duh na napačna pota! Že od najstarejših dob sém poznamo tako zvaní materijalizem, ki taji vsak razloček med dušo in telesom, med Bogom in svetom. Ta zmota se je v naših dneh zavila v dozdevno znanstveno obleko. Naravoslovski sestavi, ki so znani pod imenom darvinizma, opisujejo naravnost ves pot, po katerem je hodil človek od praslíne preko rastlin in živalij, dokler ni naposled iz popolnejših opic postal to, kar je. Potemtakem imamo iskati svoje pradeje med orang-utangi, ali gorilami. Materijalist ima popolnoma drugače ukrojeno družboslovje, kakor tisti, ki se drži resnice, da je duh človeški netvarinski in neumrjoč.

On ne pozna človekove proste volje, in zaradi tega nobene odgovornosti in npravnosti. Zato ne more govoriti o nikakih dolžnostih ali pravicah med ljudmi; razmerje človekovo do Boga kot stvarnika mu je nezmysel. Človeška družba se po njegovem ne razlikuje bistveno od črede antilop ali bivolov, od jate vran ali krokarjev. Družabno ali socijalno vprašanje je materijalistu del naravoslovja, spadajoče v živalstvo. Ker ne pozna drugih razven mehaničnih sil, ne more tudi socijalnega vprašanja drugače razmotravati, kakor po mehaničnih silah. Mehanka mu je jedina veda, po kateri presoja vse stvarstvo, ne izvzemši človeka in njegove zgodovine; jedino mehanični zakoni veljajo zanj tudi v socijalnem vprašanju.

Ne vemo, ali bi imenovali to blodnjo neumno ali žalostno. Brez dvojbe je najgorji, kar jih je kdaj rodil zašli človeški um; saj ima v sebi smrt človeške narave, ne pa njeno razlago.

Materijalizmu naravnost nasprotno je krščansko naziranje. Kristijan vé, da je človek iz duše in telesa, da ima duša človekova um in prosto voljo, da je Bog ustvaril svet za človeka, človeka pa — zase. Dalje vé, da je po grehu prvih starišev izgubil človek svojo prvotno dobroto in lepoto in je zato po svoji skvarjeni naravi nagnjen k slabemu. Po Odrěšenikovi neskončni ljubezni se mu ponujajo sredstva, da se očisti, da postane zopet sposoben za svoj namen, da uspešno zmaguje svojo skvarjenost. Po krščanskih načelih je človeška narava čutna in umstvena, ustvarjena od Boga in za Boga,

po grehu nagnjena k slabemu, po odrešenju zopet povišana. Ta narava potrebuje za svoje izpopolnjevanje raznih družb, in le družbe, ki se prilagajo tej naravi, so prave in koristne.

To je temelj krščanskega odgovora na teoretično socijalno vprašanje. Na teh resnicah, ki povzdigujejo in blažijo človeka, sloni cela lepa stavba krščanskega družboslovja.

Teoretično socijalno vprašanje je staro toliko, kolikor je star človek. Človeški um se je vedno pečal z njim, tembolj pa v dobah, ko so družabne razmere same silile človeka k premišljevanju. Takrat je dobilo socijalno vprašanje še poseben praktičen značaj. Tak čas je zlasti naš. Vse človeške družbe so razrite; človek ne dobiva v njih, česar potrebuje. Namestu reda in miru zavladuje nered in nemir, namestu pravice — krivica, namestu primernega, prav razdeljenega pozemskega blagostanja — brezmejna revščina na jedni in sebično košato bogastvo na drugi strani. Celi stanovi se podirajo; naravne zveze med ljudmi se rušijo. Nobene stalnosti ni več v družbi. Kakor nekdanji nomadi se selijo sedanji delavski stanovi od kraja v kraj, od mesta do mesta, od jednega dela sveta v drugi. Družbe razpadajo, tolpe nastopajo.

V takem času odmeva silneje nego kdaj vprašanje: Česa manjka, da se vrne zopet red in mir v družbo, da se dá zopet človeštvu trden stalen temelj? V takem času je socijalno vprašanje — odlično praktično, ker se ozira na istinite razmere.

Kdor je pazno prebral našo razpravo, prepričan se je, da socijalno vprašanje ni samo delavsko, obrtno ali kmečko, ni samo denarno, ni samo versko, ni samo gospodarsko, marveč je vprašanje cele človeške narave, v kolikor se kaže v družabnem življenju, ali v kolikor je socijalna.

Ko smo ob kratkem pojasnili vprašanje samo, lahko tudi spoznamo, kdo naj mu odgovarja. — Modroslovec in bogoslovec, pravnik in zgodovinar, državnik in časnikar — vsi ti imajo dolžnost proučevati to vprašanje in mu odgovarjati po svojih močeh.

Sploh pa po pravici rečemo: Kdor ima količkaj srca, ne more biti tako trdosrčen, da ne bi sodeloval v pomoč ubožcem in propadajočim stanovom. Kdor ljubi človeštvo, kdor ljubi svoj narod, ne more biti nemaren, ko vidi, kako razpada rodbinsko in državno življenje, kako se dan za dnem pogrezajo kmetje v vedno večje dolgove, da teden za tednom na več krajih zapoje boben, da se razkosavajo posestva in da potomci lepih nekdanjih posestev iščejo samo s svojimi rokami kosca kruha po mestih, ali celo preko morja.

Zato pač ne dvomimo, da vsakega zanimlje družabno vprašanje, in vsled tega vsakdo tudi čuti potrebo poučiti se natančneje o njem.

Na platnicah seveda ne moremo obravnati obširne stvarine tako, kakor bi bilo treba. Hočemo pa podati svojim bralcem vodilna načela s pristržno željo, naj vzbudijo te vrstice mnogo vnetih sobojevnikov za sveto stvar. Naši pradedje so zažigali kresove, kadar se je bližal sovražnik, in svetli žar, ki je odseval raz vrhe, je spravil v kratkem na noge naše junake — za krst častni in slobodo zlato.

Tudi sedaj se nam bliža sovražnik in sicer od dveh strani. Prvi sovražnik je — vedno večje duševno in gmotno uboštvo in razpad zlasti delavskih stanov: delavcev, kmetov in obrtnikov, drugi sovražnik je pa materijalistična socijalna demokracija. Prvi razdira pred vsem gmotni obstoj našega ljudstva, drugi mu pa hoče vzeti dušno srečo, — navdati ga s sovraštvom do vsega sveta, razvneti v njem vse črne strasti, kolikor jih je zmožno človeško srce in poleg tega iztrgati mu še jedino uteho — vero v neskončno pravičnega Boga in upanje v njegovo očetovsko usmiljenje.

Sovražnika sta oba silna in razkačena. Uboštvo ne škoduje samo telesu, marveč tudi duši. Človeška duša je namreč ustvarjena za to, da biva in deluje združena s telesom. Zato upliva telesno življenje zelo močno na umstveno. Tam, kjer prehuda skrb za vsakdanji kruh beli človeku glavo, navadno zastaja um in se slabi volja. Resničen je sicer pregovor, da ob polnem želodcu se ne moremo učiti: toda ob lakoti tudi ne. Vsak dan izkušamo sami, kako se ljudje vsled gmotnih skrbi udajajo jezi, pijančevanju, kako zanemarjajo svoje dolžnosti in tako s svojimi rodbinami vred propadajo.

Najhuje pa upliva na človeka to, da mu vse njegovo naporno delo ničesar ne prinaša, marveč da je vedno na slabšem. Človeku je prirojen ponos, in tudi preprost človek čuti svoje človeško dostojanstvo. Zato se zaveda vrednosti svojega dela. Ako pa vidi, da mu to njegovo delo ne prinaša zasluženih sadov, ako čuti, da se njegovo delo prezira in ne splačuje, potem ni čuda, da se razburi in udá kot žrtva socijalno-demokratskim zapeljivim obljubam.

In ta drugi sovražnik je hujši od prvega. Bolni duši, ranjenemu srcu podaja najkrepkejše izraze žalosti in nevolje, iz katerih se rodi kmalu besno sovraštvu proti vsem, ki še ne trpi toliko, kakor trpi sam. Poleg tega mu pa kaplje socijalna demokracija v razboljena, strastvena čustva kapljo za kapljo — brezverstva, in sovraštvu proti vladajočim stanovom se kmalu izpremeni v sovraštvu proti Bogu samemu.

(Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Ker ni mogel dobiti, česar potrebuje, hoče imeti vse. Zadnja iskra krščanskega zatajevanja se kmalu pogasi v njem. Misel na večnost se zatemni čim dalje bolj, in ker ne upa več na povračilo v nebesih, hoče imeti nebesa na zemlji.

Ta nebesa so pa ravno vsled zamorjene vere popolnoma materialistična. Uživati hoče, narkotiki se hoče sladkosti življenja, katero vidi v rokah lahkoživega sveta, — naj velja, kar hoče. Za vse je pripravljen, saj nima ničesar izgubiti, ko mu je že vse propadlo — telo in duša, božji vzori in nadeje v boljšo posmrtno bodočnost.

Žal, da je takih ljudi vedno več. Kdo jih more krotiti! Proti telesni sili more nastopiti telesna sila: toda katera je močnejša, tista zmaguje. In če pojde tako dalje, lahko rečemo, da bo telesna sila napadovalcev sedanje družbe močnejša, nego branilcev. S silo se torej ne bo dalo rešiti to vprašanje, marveč le s tem, da se odstranijo vzroki prekucijskega duha in da se z duhovnim orožjem izbije iz rok — telesno: puška, bodalo, meč in kol. Duhovno orožje pa more biti le resnica in pravica. Resnica zmaguje um, pravica pa voljo. S tem orožjem jedino se moremo lotiti drugega sovražnika, s tem pa tudi ugonobimo prvega. Učimo se sami in poučujmo druge z resnično hrano in ne s sanjarijami, ne s praznimi mamljivimi trditvami. Zraven pa skrbimo vsak po svojih močeh, da zavlada zopet pravica v družbi, v kateri živimo.

Pravica veleva: Vsakomur svoje, to je: vsakomur čast, kolikor si je zasluži, vsakomur plačilo po njegovem delu. Pravica zahteva tudi, da se pusti in varuje vsakomur, kar si je pošteno pridobil. Lastninska pravica mora biti pred vsem sveta. Ravno zato, ker je zaradi človekove osebnosti delo toliko vredno, mora se spoštovati lastnina, pridobljena z delom. Človek pri tem, ko dela, tako rekoč vtiskuje svojo lastno osebnost v delo, pečati je s samim seboj, in zato popolnoma pravično imenuje stvar, ki jo je sam naredil, svojo. Vrh tega je človek umstveno bitje, ki ne misli samo za trenutno potrebo; njegova skrb ni vezana na gotov čas in na gotov prostor; zato se briga tudi za bodočnost in ne samo zase, marveč tudi za svoje potomce. Ta skrb pa bi

bila prazna, ko bi človek ne imel pravice, da si pridobi potrebnih stvari v last. Naposled pa ne pomnožuje pridnosti pri delu in plodovitosti zemlje, katera se obdeluje, nobena stvar bolj nego lastninska pravica.

S tem smo si dobili trdni temelj za podrobnejše razmotrivanje socijalnega vprašanja. Sodimo je kot kristijani po načelih naravne in razodete resnice in pravice in pred vsem zagovarjamo lastninsko pravico. S tem seveda ne pravimo, da lastninska pravica ne more biti združena z dolžnostmi. Po krščanskih načelih so posamezniki sicer lastniki, toda lastništvo je samo neko oskrbnništvo v božji lasti. Zato morajo tisti, katere je sreča obdarila z obilim imetjem, svoje stvari upravljati tako, da po božji volji radi dajejo bližnjemu, kar sami iz lahka utrpé.

III. Družba.

(Družba. Kaj je organizem? Njegovi pogoji. Nravna bitja. Družabni organizmi. Jednakost v družbi. Družbe duša. Cerkevna oblast. Organizacija.)

Jasni pojmi so poglavitna reč za umevanje kakega vprašanja. V svojih pomenkih smo že dokazali, da je človek družabno bitje; pojasnili smo tudi, da je sedanje družabno življenje bolno, toda vendar še nismo pojasnili prve stvari, namreč bistva družbe.

Kaj je torej družba?

Kratki odgovor temu vprašanju se glasi: Družba je organska zveza nraavnih bitij; ali: organizem, sestavljen iz nraavnih bitij.

Marsikdo morda maje z glavo, češ, sedaj vem toliko kolikor preje. Zato si hočemo ob kratkem v razlago te opredelbe ogledati 1. Kaj je organizem ali organska zveza in 2. Kaj so nraavna bitja. Potem bo vse jasno.

1. Organizem je zveza več med seboj različnih udov, katerih vsak ima svoje posebno opravilo in svoj posebni namen, ki pa vsi skupno po neki notranji sili delujejo v skupni namen — v skupno blaginjo. Za organizem je torej treba: a) Več udov. Jeden sam ud ne more nikdar tvoriti organizma. Tudi najjednostavnejša stanica ima več delov, namreč vsaj kožico, katera obdaje

stanično jedro. *b)* Ti udje morajo biti med seboj različni. Ako so posamni udje popolnoma jednaki, ne morejo se združiti nikdar v organizem. Kup kamenja, vrsta hiš ne bo nikdar organska. *c)* Če so si udje jednaki, potem ima vsak ud isto opravilo kakor drugi, isti namen; torej je zveza nepotrebna in nemogoča. Organizem je namreč zveza, kjer ima vsak ud svoje posebno opravilo in posebni namen; vsi udje pa skupno opravilo, skupni namen. Posamezni ud skrbi zase, a ne ločen od drugih, marveč tako, da s tem skrbi tudi za celo zvezo, za celoto, in celota skrbi zase tako, da pomaga vsakemu posamnemu udu. *d)* Vsi udje imajo torej neki skupen namen in skupno delovanje. To delovanje vodi neka notranja sila, to se pravi: tista sila, ki ureja skupno delovanje posamnih udov v organizmu ne sme prihajati od zunaj, marveč mora biti v njih samih. Poglejmo si kak vzgled! **Železnični voz** ima več različnih udov, katerih vsak ima svoj posebni namen. Vsako kolo, vsak vijak, vsak žrebelj ima takorekoč svojo službo. Vsi skupaj imajo svoje posebno delo, namreč — vozijo. In vendar ni železnični voz organizem, ker ga ne vodi notranja sila, marveč zunaj njega bivajoči par. Ta notranja sila se imenuje — organizmova duša

Sedaj smo videli, kaj je organizem in česa je treba zanj. Najlože si pojasnimo podano razlago, če si ogledamo organizem človeškega telesa. Tu vidimo v najlepši jedinstvi najrazličnejše ude, katerih vsak opravlja svoje delo, a h krati služi v blaginjo celega telesa. To jedinstvo med posamnimi udi tvori skupni namen in k skupnemu namenu vodi posamne ude duša. Brez duše ni organskega telesa, ni organizma.

Sodimo, da smo dovolj pojasnili, kaj je organizem.

2. Drugo vprašanje, katero moramo rešiti, glasi se: Kaj so npravna bitja?

Med organizme v prvotnem pomenu štejemo samo rastline, živali in živo človeško telo. Udje teh organizmov so že po naravi določeni. Rastlina ima že po naravi korenine, steblo, liste, cvet, sad. Žival ima po naravi gibalne, prebavljalne ude in čutila; ravno tako tudi človeško telo. Te ude oživlja duša in jih vodi nujno. Listič se ne more ustavljati notranji rastlinski sili; noga se ne more upirati vodstvu živalske duše. Udje teh organizmov so torej nujni, zvezani po naravi, in zveza sama je tudi nujna. Ti udje so samo npravna, toda ne npravna bitja. Npravna bitja so namreč tista, ki imajo um in slobodno voljo, ki jih vodijo npravni in ne npravni ali

fizični zakoni. Taka bitja se tudi lahko združijo med seboj. To druženje pa ne more biti npravno, fizično, marveč samo npravno; vršiti se more jedino le po umu in volji. Bitja, ki imajo um in slobodno voljo in katerih vrstno (specifično) delovanje se zvršuje po umu in volji, so npravna bitja. Tako npravno bitje je človek.

Sedaj že vemo prilično, kaj je družba, ali kaj je organizem, sestavljen iz npravnih bitij. Družba je namreč zveza več ljudij, med seboj različnih v tem zmyslu, da ima vsak svoje posebno opravilo in posebni namen, ki pa vsi skupno po neki notranji, npravni sili delujejo v skupni namen, v skupni blagor.

V družbo se vežejo ljudje po pameti in volji, ne pa — po fizičnih zakonih. Različni morajo biti med seboj, imeti morajo namreč različna opravila. Naravo imajo sicer vsi ljudje jednako, toda sicer imajo mnogo razlik. Različna sta že spola, moški in ženski; različne so npravi, različna nadarjenost; različna telesna moč, različna nagnjenja. Z vso odločnostjo moramo torej zavračati nauk tistih, ki pravijo, da so si v družbi vsi ljudje jednaki. Če bi bilo to res, potem bi bila vsaka družba nemogoča. Ljudje so sicer jednaki pred Bogom, kateremu bo moral dajati odgovor cesar prav tako kakor najpreprostejši berač, jednaki so si po naravi; dostojanstvo in slabosti človeške narave se držé vsakega jednako. Tudi v družbi so si v tem oziru jednaki, da vsak sme zahtevati od družbe vsega, kar mu pripada z ozirom na sodelovanje v skupne namene. Kakor so pa opravila udov različna med seboj, tako je tudi različno njihovo razmerje do družbe. V tem zmyslu si niso in si ne morejo biti jednaki.

Vsak organizem potrebuje duše. Duša v družabnem organizmu mora biti primerna udom, torej — npravna. Imenujemo jo — oblast ali avtoriteto. Kakor udje človeškega telesa ne tvorijo organizma, če jih ne oživlja duša, tako tudi ne more biti družbe brez oblasti. Duša družbi je avtoriteta.

Iz tega že lahko posnemamo prvo načelo v družabnem ali socialnem vprašanju, ki se glasi: Spoštujmo avtoriteto in vrnimo ji v družbi, kar ji gré!

V družabnem vprašanju razmotrujemo namreč pogoje, s katerimi se ugodno razvija človeška narava v raznih, sebi primernih, družbah. Ker je pa družabno delovanje, družabna zveza in jedinstvo popolnoma odvisna od družabne duše, od oblasti; zato moramo na prvem mestu varovati in braniti pojem in obseg oblasti ali avtoritete. (Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Dalje)

Lahko rečemo, da bi se brž rešilo praktično socijalno vprašanje, ko bi dali očetni oblasti v družini, oblasti, ki jo imajo po svoji naravi posamni narodi ali stanovi v svojem okrožju, državni, pred vsem pa cerkveni oblasti to, kar ji pripada. Pred vsem cerkveni, pravimo. In sicer zaradi tega, ker je cerkvena oblast neposredno od Boga in se dotika najvažnejših človeških dolžnostij, namreč večne sreče. Kjer se ne spoštuje ta oblast, propadajo tudi druge. Zato tudi po pravici iščemo in tudi nahajamo izvor socijalnemu vprašanju v upornih zmotah, ki so hotele razdreti cerkveno oblast in ki so s posebno silo butale na dan začetkom šestnajstega stoletja s tako imenovanim protestantovstvom.

Če bi mogli s svojim glasom pretresti zemljo, ali če bi mogli vsaj seči v vsako slovensko srce, potem bi bil naš prvi opomin: Spoštujmo cerkveno oblast! Če se ta zaničuje in smeši, gine hkrati državna, stanovska, narodna in očetna oblast; izpodkopujejo se temelji vsake oblasti, in brez upa rešitve zéva kakor grozen prepad človeštvu nasproti — socijalno vprašanje.

Vsakdanja izkušnja nam priča isto. Posamni udje naših družabnih organizmov so razkosani, razbiti, razorganizovani, ker se ne spoštuje več skupni namen pod vodstvom skupne oblasti. In vzrok temu je v preziranju božjih zakonov in od Boga neposredno ustanovljene oblasti v njihovo varstvo. Najpreje odpovedujejo pokorščino Bogu in od njega postavljenim varihom njegovih pravic, potem pa tudi — ljudem. Mladeniči, dekleta, ki spoštujejo v prvem oziru božjo voljo, ti jo spoštujejo tudi v drugem: ljubijo, spoštujejo in slušajo svoje stariše in jim delajo veselje. Dijaki, ki izpolnjujejo božji zakon, spoštujejo svoje učitelje in profesorje, izpolnjujejo zvesto svoje dolžnosti. To velja tudi v narodnem, stanovskem in državnem življenju. Dokler so udje posameznih stanov slušali cerkveno oblast, bili so tudi sami med seboj trdni in zvesti v lepih organskih zvezah. Države in narodi so cvetli, dokler jih je oživljala duša najvišjega organizma — cerkvene oblasti.

Sedaj se glasi po svetu klic: Organizujmo se! Ta klic izvablja sama narava, — najboljša učiteljica in zdravnica. Da, v organizaciji je rešitev; v tem, da se vzbudé iznova čili in krepki

družabni organizmi, svita nam boljša bodočnost. Zato je pa treba najpreje zmisla za skupne namene, za skupno delovanje in tudi zmisla za zatajevanje lastnega napuha in uporne sebičnosti.

Malo nam je še ostalo organskega v javnem življenju, malo skupnega se kaže med nami. Vsak sam zase, to geslo mori družabne organizme. Vendar čeprav vse razpada, jedna misel ostane vedno, ki bo mogla iznova organizovati človeštvo, misel namreč, da smo „Očeta jednega sinovi, ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi.“ To resnico je oznanil božji Odrešenik na zemlji, ki jo je odrešil s svojo krvjo; s to resnico je ustvaril veliki organizem človeštva, kažoč mu skupni namen, bodreč ga k skupnemu delovanju. Na temelju te resnice se je prevrgla gnila rimska dōba in so se organizovale krščanske države; v njih pa so zacvetli organizmi narodov, stanov in rodbin. Vsak teh organizmov je bil zase lepo, v svojem oziru samostojno telo, vsak sicer del v višji vrsti, a vendar zase čudovito krasna celota.

Pogoji, po katerih so rastle ti organizmi, so se sedaj izpremenili. Človek je napredoval, torej mora napredovati tudi družba. A ideja ostaja neizpremenjena. Organizacija nas reši. Organizacija je pa uspešno možna le, če se vrne med ljudi krščansko načelo skupnega namena in bratskega sodelovanja v ta namen, in če se priznava in spoštuje najvišji, božji-človeški organizem — svete cerkve.

IV. Anarhizem in komunizem.

Družabne bolezni so same po sebi vzbudile mnogo takih mož, ki so jih hoteli zdraviti. Žal, da je bilo med temi precèj več neukih mazačev, nego pametnih zdravnikov. Kaj bi rekli človeku, ki bi svetoval komu s poškodovanim prstom, naj si dá roko odsekati, da ga prst ne bo več bolel? Kaj naj sodimo o možu, ki bi podrl celo hišo, če se ji razdrobi okno ali poškoduje streha?

In vendar so popolnoma taki tisti družabni mojstri-skaze, ki so razširjali in še razširjajo svoje prevratne misli med ljudstvo s pretvezo, da hočejo preosnovati vso družbo. Nekaj je med njimi tako abotnih in nerazsodnih, da sami

niso spoznali škodljivosti svojih sanjarij; drugi so pa zlobni in hinavski, ki imajo pri svojem delovanju tajne osebne namene.

Postavili smo si temelj, na katerem moramo proučevati družabni razvoj. Dokazali smo, da je človek družabno bitje, da se mora ta družabnost razvijati organsko, da je družabni organizem brez oblasti nemogoč, da mora biti pred vsem sveta cerkvena oblast, da se mora spoštovati osebno človekovo dostojanstvo in vsled tega tudi njegovo delo, da mora biti zato zasebna last sveta in da so v družabnih organizmih nujno potrebni različni udje, pred vsem razni stanovi.

Omenjeni mazači sklepajo drugače. Nekaterim, ki z vso neresničnostjo poudarjajo osebno slobodo in popolno enakost posamnih ljudi, je vsak družabni organizem trn v peti. Ker so se posamni oblastniki res nekaterikrat v marsičem pregrešili, zato s posebno slastjo vlačijo vse njih izmišljene in resnične napake na dan in sklepajo: Proč z vsako oblastjo! Proč z vsem sedanjim redom!

Vsaka vera, vse sedanje politično, družabno in gospodarsko življenje mora pasti; pasti mora družabni razloček med spoloma, razloček med narodi, pasti mora rodbina in država; prestoli in oltarji se morajo razdrobiti. V ta namen so dovoljena vsa sredstva: dinamit in bodalce, ogenj in sekira. In kaj potem? To naj nikogar ne skrbi, pravijo ti možje. Oslobojeni ljudje bodo že sami našli pravo življenje. To je gotovo, da se ne bodo udali več nobeni oblasti, marveč bodo slobodno uživali vse prijetnosti tega sveta. Zato nečejo imeti ti zmedenci nobenega vodstva v svoje namene. Vsak pristaš njihovih namer naj izkuša na svojo pest uresničevati vodilno geslo: Smrt trinogom!

Te nazore zastopa anarhizem¹⁾, ki se imenuje z drugo besedo tudi nihilizem.²⁾

(Dalje.)

¹⁾ Anarhizem je grškega izvora in pomenja po naše brez vladje ali brez oblasti, t. j. stranko, ki ne priznava nobene avtoritete ali oblasti.

²⁾ Nihilizem izvira iz latinskega „nihil“ = nič in pomēnja stranko, ki vse zanikava in hoče vse uničiti.

Drobnosti.

Še vedno „Rudolfovo“! Uradi in oni slovenski pisatelji in pisarji, ki hočejo biti jako uradni, pišejo še vedno „Rudolfovo“ za naše dolensko „Novo mesto“. Po vsem svetu, ob vseh časih in pri vseh narodih velja pravilo, naj se kraji imenujejo tako, kakor jih imenujejo domačini in kakor jih je nazival narod od pamtiveka. Pri nas pa smejo ne samo nepravilno prevajati slovenska imena (n. pr. Sinja gorica — Schweinsbühel), ampak tudi stara in trdna imena naravnost preminjati. In tako ravnaajo brez potrebe celo možje, ki hočejo biti narodni!

Davek za kolesarje. Zastop ljubljanski se posvetuje, kako naj se vozijo kolesarji, in kmalu bo sklenjeno, da morajo plačevati kolesarji od svojih dveh koles letnega davka 2 gld. Pisatelja teh vrstic ne bo ta davek nič bolel, ker se ne vozi s kolesom; tudi vé dobro, da gosposka rada poišče in ujame kako čebelo, ki ji skupaj nosi kaj davka. Toda ne more si kaj, da ne bi poudaril ob tem vprašanju stališče zdrave pameti.

Zdrava pamet pravi, da mora država in njena gosposka pospeševati blaginjo državljanov, podpirati iznajbe in napredne pridobitve. Kolo

ali bicikel je gotovo prekorigstna iznajdba in priprava, katero sedaj nekateri gledajo po strani, a zanamci jo bodo cenili nič manj, kakor, recimo, železnico. Stvar je še nova in vredna javne podpore, da se izpopolni in razširi. Ali je davek taka podpora?

Komu pa delajo kvar kolesarji? Cesto manj pokvarijo z mehko ovitim kolesom, kakor bi jo s črevlji. Povožili menda še niso nobenega človeka ali mu zdrobili nogo. Ako pa kateri sam zdrkne na tla in si pomaže hlače, no, zato mu res ni treba nakladati davka.

Delavci, ki morajo v daljne delavnice, ohranijo si s kolesom zdravje in si pridobé nekaj časa. Ali je res prav, da naj od tega dobička plačujejo davek?

No, ker pa ima gosposka gotovo najboljše namene, in ker ne tirja davka, da ne bi ob jednom tudi dala kako pravico, pričakujemo torej za davek tudi kako dobroto. Taka dobrota bi bila zlasti ta, da bi poiskala urno onega, ki je ukradel kolo. Ako bo imelo odslej vsako kolo svojo številko, bo ta stvar tem ložja. Torej smejo kolesarji upati, da bodo kolesa odslej v posebnem varstvu gosposke. In ako bo tako, no, potem bo imel davek na kolesa res nekaj pomena, drugače pač težko.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Nekateri ne gredó tako daleč, dasi imajo ista načela kakor anarhisti. Ti se zlasti upirajo zasebni lasti. Res je sicer, da so lastniki pozemskega premoženja svoje imetje že velikokrat zlorabljali; res je, da sta grda sebičnost in umazano koristolovje napravila že mnogo krivic: a zato še pač ne more veljati sklep, da se mora vsaka zasebna last odpraviti. Ta zahteva preveč in je človeški naravi popolnoma sovražna; zavoljo tega je hkrati krivičen in neumen. Zastopniki načela, da se mora uničiti zasebna last, imenujejo se komunisti, in njihovo naziranje se zove komunizem.¹⁾ Delé se v več vrst. Najbolje delimo komuniste v dve glavni vrsti: 1. v tiste, ki zidajo svoj komunizem na verskem temelju. Taki so bili n. pr. stari češki Taboristi; najnovejši čas imamo Mormonce i. dr. med njegovimi zastopniki; 2. v tiste, ki zametujejo vsako vero. Te zopet lahko delimo: a) v najstarejše komuniste, b) v anarhistične komuniste in c) v socijalistične komuniste, ali, kakor se sedaj navadno imenujejo, v socijalne demokrate.

a) Starejši komunizem zahteva, da mora biti vse premoženje občno ali vseh v tem zmislu, da sme vsak posameznik od tega občnega imetja zase vzeti, kar mu je drago. Razvidno je samo po sebi, da tako načelo ne more živeti niti jeden dan. Mislimo si, da bi imel vsak pravico do vsega, kar mu ravno ugaja: do jedi, pijače, obleke, stanovanja, razveseljevanja, da, celó do otrok, do žene, in sodimo sami, je-li možno, da bi se to vzdržalo? Svet bi se v resnici izpremenil v razbojniško jamo. Sovrašтво, poboji, umori so nujna posledica tega divjega načela.

b) Anarhistični komunisti, ali, kakor jim nekateri pravijo, federalistični komunisti, zahtevajo, da bi bile splošna in sicer občinska last vse stvari, ki se rabijo pri proizvodjanju blaga. Občine bi torej imele v svoji lasti: polje, travnike, gozde, rudokope, hiše, tvornice, stroje itd. in da bi vse skupno izdelovale. Občani bi si volili svoj odbor in ta bi vse vodil. Občine bi bile med seboj v nekaki slobodni zvezi, kakor n. pr. nekdanje stare grške države. Ne imeli bi pa nobene osrednje vlade, torej še manj kakega vladarja. Zato se imenuje ta nazor — anarhističen. Vendar bi pa posamne občine ne mogle bivati brez vodstva. V tem oziru se torej loči od anarhističnega načela. Ta misel

¹⁾ Komunizem od latinske besede communis = občen, ker hoče zasebno last posplošiti, t. j. hoče uvésti, da bi bilo vse premoženje — vseh.

je vskalila vsled ruskega „mira“. Na Ruskem in tudi na Turškem so še do danes mnoge občine lastnice vsega zemljišča in ga po gotovem redu oddajajo posamnim občanom.

c) Socijalni komunizem ali socijalna demokracija pa zahteva, da morajo biti vsa proizvodjalna sredstva družabna ali državna last. Posamne stvari bi se delile med državljané in sicer ali med vse po enakih delih, ali pa vsakemu po njegovem delu. Zastopniki teh nazorov poudarjajo, da se mora družba nujno razviti v njihovem zmislu. Sedanji družabni red se bo sam po sebi razjedel in namestu njega nastopi njihovo komunistično proizvodjanje. Sedanji čas je to mnenje najbolj pomenljivo, ker ima za seboj veliko stranko, ki se uspešno bori tudi na političnem polju: pri volitvah, v zbornicah itd.

Vse te naštete vrste vedó, da je krščanstvo in zlasti katoliška cerkev najtrdnéjša obramba pravičnosti in resnice, in zato se siloma zaganjajo vanjo. Dobro vedó, da preje ne morejo uresničiti svojih mislij, dokler ne uničijo varhinje pravosti in prava, zasebne lasti in vsake zakonite oblasti. Zato jo strastveno napadajo in z najostudnejšim orožjem bijejo njene naprave, zlasti pa njeno svečeništvo.

V. Iz stare grške dôbe.

(Likurg in Šparta. Platon.)

Med možmi, ki so izkušali s svojimi izumitvami rešiti človeško družbo družbenega zla, je na prvem mestu modroslovec Platon (428 do 348 pred Kr.). Svoje nazore je objavil ta učenjak v knjigi „o državi“ (de re publica). Ideje, ki jih razkazuje v njej, niso njegove izvirne, marveč po večjem jih je pobral iz Likurgove špartanske ustave. Zato se moramo najpreje v nekoliko ozreti v staro špartansko državo.

V 9. stoletju pr. Kr. je zavladal v špartanski državi velik nered. Bogatini in ubožci so se bili med seboj; kraljevsko oblast sta le še po imenu poznala kralja; vsa zakonitost je razpadla. V tem času je nastopil Likurg in je po vzorcu Minosovih zakonov s Krete sestavil novo ustavo. Najpreje je pridobil zanjo špartanske veljake, potem jo je pa nekaj siloma, nekaj zvičajno spravil pri ljudskem zboru v veljavo.

Po Likurgovih načelih so bile v Šparti tri vrste ljudij: sužnji, helotje in slobodni. Da bi zravnal siromake z bogatini, je proglasil zakon, da se mora vse zemljišče po enakih delih razdeliti med slobodne Špartance in da morajo ti deli vedno ostati nerazdeljeni. Tudi premične

stvari so bile deloma skupne. Oskrboval jih je sicer posameznik zase; toda vsak slobodni državljan jih je smel rabiti, če jih je potreboval. Tako si je lahko Špartanec brez prošnje izposodil pri sosedu konja, voz ali sužnja. Sužnji so bili namenjeni osebni službi posamnih gospodarjev, Helotje so bili pa nekako splošno državno premoženje. Ti so bili prav za prav jedro špartanske države. Slobodniki so se ogibali vsakega dela razven vojaštva. Vse potrebno delo: poljedelstvo, rokodelstvo in trgovstvo so oskrbovali helotje, ki so bili nekakšni tlačani špartanske države.

Likurg je dalje uvêdel za vse državljane skupne obede in prepovedal je posameznikom vsakoršen srebern ali zlat denar.

V njegovi ustavi vidimo torej v resnici nekak komunistično. Res je sicer, da so posamniki imeli svoja zemljišča v zasebni lasti, toda ta zemljišča se niso smela izpremeniti, obremeniti, prodati in vrhu tega se je velik del njihovih pridelkov moral izročiti skupnim obednicam. Res je tudi, da so posamniki imeli v svoji lasti živino, sužnje itd., a — kakor smo že omenjali — smel je vsak slobodnik rabiti vse to za svoje namene.

Komunistični značaj špartanske države se nam pa še jasneje kaže v tem, da posameznik ni imel v njej nobene veljave. Likurg se je držal vodilne misli, da se mora vzgojevati izmed vladajoče aristokracije krepko, junaško potomstvo. To mu je bila poglobljena stvar. Zato je moral poseben odbor preiskovati v templu vsacega novorojenca, in če ga je zavrgel, ni imel več pravice do življenja. Brez usmiljenja so ga izročili smrti. Glavna naloga vsakega slobodnega državljana, moškega in ženske, je bila vaditi se v borenju, v telovadbi, krepiti in utrjevati telo na vse možne načine. Navadno sta se urila oba spola skupno; nesramnost je pri tem grozno uspevala. Surovi mladeniči in dekleta brez sramežljivosti so se skupno borili po vezbališčih, preganjali zveri po gozdéh, in če se jim je zazdelo, šli so brez vsakega vzroka nad siromake, delavne helote, ropat in morit.

Poleg tega je pa v političnem oziru v Šparti vladalo kruto samosilstvo. Na čelu upravi sta stala dva kralja, višji duhovnik in vojskovodja. A njuna moč je bila omejena ali vezana zlasti po petorici sodnikov — eforov, kateri so imeli pravico soditi in tudi v smrt obsojati kralje in državljane. Te efore je volila glavna skupščina in lahko je misliti, kako je bil torej ves red odvisen od trenutnih strastij, ki so se pojavile med slobodniki.

Likurgova načela je kmalu podrl čas. Mož ni poznal človeške narave, in zato je ostala njegova vzorna ustava samo gola sanjarija, ki je v dejanjskem življenju rodila najslabejše posledice:

a) Razdrlo se je zakonsko življenje. Država se je vmešavala v najsvetejše rodbinske vezi in s tem je uničila temelj družabnemu redu — družino. Neumna vzgoja je udušila najlepšo lastnost ženskega spola — skromno sramežljivost — in je odtujilo žensko njenemu poklicu. O zakonski zvestobi niso imeli Špartani nobenega pojma. Spačena omika je rodila občestvo najvažnejše naravne zveze, najgršo spako, ki jo opažamo kot najglobljo stopinjo divjosti pri najbolj divjih narodih in najvišjo stopinjo napačne, protinaravne omike pri starih Rimcih in Grkih, pa tudi v sedanjem času pri npravno propalih izobražencih. Splošno smemo reči, da nobena stvar tako zelo ne pospešuje družabnega propada, kakor npravna propalost ženskega spola. Na tej bolezni je hirala grška država, na njej je zamrl rimski orjak. In ta npravna propalost je vedno imela svoj izvor v napačnem zjednačevanju ženske z moškim. Ker so hoteli žensko storiti moškemu jednako v vseh stvaréh gledé na umstveno izobrazbo in na telesno moč, gledé na zasebne in javne posle, položila je temelj svojemu propadu. Nenaravna uredba se je bridko maščevala. Špartansko dekletu, ki je poloblečeno premetavalo se in skakalo po vezbališču, je prav tako moralo zakopati svojo npravnost, kakor rimske gospice, o katerih nam piše Dio Cassius, da so si s peskom utrjevale telo, da so se borile z gladijatorji, vozarile po mestu, ponočevale in pretepavale po ulicah.

b) Življenje špartanskih boljarjev kmalu ni bilo nič drugega kakor gnila lenoba, surova nevednost in grozna nenravnost. Tako ljudstvo ni bilo sposobno zvrševati Likurgovih idejalnih namenov. Drugim pregreham se je sama po sebi pridružila tudi grda lakomnost. Začetkom so skrivaj posamezniki shranjevali nagrabljeno zlato in srebro; po peloponeških vojskah so pa razdrli vse Likurgove zakone, ki so omejevali zasebno last, in kmalu so bila vsa posestva združena v rokah malega številca bogatinov; vsi drugi so bili pa ubožnejši nego kdaj preje. Poslednje reči so bile torej hujše od prvih. Likurg je hotel po komunizmu uvêsti srečo in slobodo, a rodila se je le nenravnost in krutejša sužnost.

c) Vso osebno slobodo je razjedel Likurgov duh. Človeško dostojanstvo se ni več spoštovalo samo na sebi, marveč človek se je štel le sužnja državi. Rodbina, otroci, vzgoja — vse je bilo podrejeno državi. — Špartanec ni poznal ljubezni do svojih sobratov drugih držav; vsakega ptujca je sovražil. Ta duh seveda ni mogel zatreti sebičnosti v pokvarjenem človeškem srcu, marveč je le še pospeševal vse slabe strasti. Likurgov komunizem se je končal, kakor se mora naravnim potom končati vsak komunizem, s propadom špartanskega ljudstva, s propadom špartanske države. (Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Komunistična država na Kreti, kjer je dobil Likurg vzorec za svoje zakone, propadla je že preje in še mnogo žalostneje. Na Kreti so tudi imeli skupne obede; država je vzdrževala državljane s svojimi troški, ali prav za prav z delom ubogih perioikov, ki so bili na slabšem nego špartanski helotje. Pa tudi na Kreti se je vkljub vsemu komunizmu razcvitalo najgrje samoljubje; strank je bilo brez števila, ki so se pobijale med seboj. Slobodni državljani so propadali v lenobi in razuzdanosti. Sveti Pavel jih opisuje kratko in krepko, navajajoč pesnika Epimenida (krog 658 pr. Kr.): „Rekel je nekdo izmed njih, njih lastni prerok: Krečani so vselej lažniki, hude zveri, leni trebuhi. — To pričevanje je resnično.“ (Tit. 1, 12. 13.)

Žalostne izkušnje komunističnih držav pa vendar niso zmodrile idejalnega Platona. V svoji že imenovani knjigi „de republica“ (Πολιτεία) je naslikal po kretskem in špartanskem vzgledu vzorno državo.

Njegova izmišljena država biva na nekem osamljenem otoku, ločena od vseh drugih, in v njej so te-le vrste prebivalstva:

1. Sužnji. Suženjstvo je po Platonovih načelih temelj slobodi.

2. Delavci, rokodelci in trgovci. Telesno delo je sramotno in ponižanje človeka; zato ne smejo imeti te vrste ljudje nobenih političnih pravic. Delavci so brez časti, in zato se ne spodobi, da bi se jim prisvajale kake pravice.

3. Vojaki, uradniki in učenjaki. Ti so steber državi. Vendar pa morajo biti vojaki popolnoma ločeni od drugih stanov. Tisoč mož štejejo; sami nimajo nobenega imetja; vzdržuje jih država. Uradniki in učenjaki imajo državo v rokah in ti razdeljujejo po svoji previdnosti državno imovino.

Zasebne lasti ne sme biti v vzorni državi. Platon trdi prav tako kakor sedanji socijalni demokratje, da je zasebna last izvor vsega hudega. Zaradi nje propadajo narodi. Vsled zasebne lasti se je rodila med ljudmi lakomnost, častiželjnost, sebičnost in podlost.

Tudi zakonsko zvezo zametuje Platon. Življenje, ki bi imelo nastopiti namestu rodbinskih zvez, je tako gnusno, da ga tu niti omenjati ne moremo. Ob času najhujše npravne propadlosti v Rimu so tamošnje gospe in gospiče naj-

rajše prebirale ta oddelek Platonove republike. To dovolj jasno govori.

Kjer ni rodbin, tam je tudi nemogoča vsaka domača vzgoja. Zato se v vzorni državi takoj po rojstvu vzame otrok materi in se izroči javnemu odgojevališču. V takih zavodih hranijo otroke od države plačane dojilje. A pripomniti moramo, da se vsprejemajo vanje samo krepki in zdravi otroci. Slabotni in pohabljeni se morajo brez usmiljenja pomoriti. Dečki in deklice se morajo uriti v telovadbi in v borenju, poleg tega pa tudi v umetnostih in znanostih. Žene so z možmi popolnoma enakih pravic.

Skrbeti se mora, da se prebivalstvo preveč ne pomnoži. Kolikor bi bilo ljudij preveč, naj jih država izseli v svoje naselbine.

Taki so ob kratkem obrisi Platonove države. Tisti mož, ki je v metafizičnem razglabljanju obsegel duha in tvar, nebo in zemljo, je tako globoko padel v najbolj praktičnem modroslovskem vprašanju — v družboslovju. Njegova država, ki bi imela biti vzor drugim, je v resnici potvor brez reda, brez jedinstvi, krivična človekovi naravi in njenim pravicam, uničenje vsega družabnega življenja.

Platon ne pozna celokupnosti človeškega rodú, ne pozna bratovske vezi, ki spaja vse ljudi v rodbinsko zvezo. Zato je njegova država ločena od drugih, sama zase, vsem drugim sovražna.

O dostojanstvu človeške narave, o vrednosti dela, o pomenu delavskih stanov nima Platon nobenega pametnega pojma. Kar piše v tem oziru, mora se studiti vsakemu poštenjaku. Delo mu je sramotno, brezčastno; delavec brezpraven, a vendar potreben zato, da se drugi, srečnejši državljani lože veselé svoje slobode. Brez suženjstva se mu zdi sloboda nemogoča.

Njegova sloboda je neomejeno, nezavisno uživanje. Platon se ne ozira na razmerje človekovo do Boga; zato tudi ne vé, da sloboda ne more biti brezmejna, absolutna. Imenitniki naj lenarijo; čas naj zabijajo na vežbališčih; včasih naj morda pogledajo tudi kako knjigo ali gredó poslušat kakega modroslovca. Zato pa imajo pravico stiskati ubogo delavsko ljudstvo in se mastiti ob njegovih žuljih. Taka je Platonova sloboda.

Zanimiva in umestna bi bila tu primera med Platonovim sestavom in med socijalno

demokracijo. Pojem o slobodi je obema isti. Tudi socialni demokrat pozna kot namen človekov samo nezavisno, brezskrbno uživanje, — slobodo vseh strastij. A v izvajanju tega načela je Platon doslednejši. On je popolnoma resnično trdil, da je taka sloboda nemogoča za vse ljudi in da so nujno potrebni stanovi, ki sami ne uživajo nobene slobode, ki jo pa s svojim delom omogočujejo drugim. Socialna demokracija pravi, da hoče osrečiti vse ljudi, da hoče streti vsako robstvo. Toda dosledno more voditi njeno načelo v hujšo sužnjost, nego jo je kdaj videl svet. Platonova in socialistična vzorna sloboda se dá doseči samo s tem, da se večini ljudstva naloži na tilnik najhujši jarem v zabavo in veselje vladajočih stanov.

Platonu in socialni demokraciji se pozna, da ne umevata človeka in njegove narave; seveda, ne poznata krščanstva, katero je jedino razjasnilo to temeljno vprašanje vsega javnega in zasebnega življenja.

Toda Platonu ni tega zameriti. On krščanstva ni mogel poznati in njegove zmote nam le pričajo, kako slab je človeški um in kako piškavo je umovanje tudi največjih veleumov. Dokazujejo nam, da je bilo za človeka npravno potrebno, da se mu je Bog sam razodel in ga poučil o njem samem in o sebi.

Krščanska vera odgovarja vprašanju, ki je temelj človeški družbi. Človek je ustvarjen po božji podobi in za Boga. Vsi ljudje izvirmo iz istih prvih starišev. Človeška narava je oslabela po grehu; odrešil jo je sam včlovečeni Bog. Prinesel ji je resnico in milost. Oboje podaje nezmotno in neskaljeno od njega ustanovljeni vidni, neporušni božji-človeški organizem sv. Cerkve.

Teh resnic ni poznal Platon. Zato tudi ni vedel, da ima vsak človek svoje neporušno dostojanstvo, pečat božje podobnosti v samem sebi. Ni vedel, da časti človeku ne daje stoprav država, da človek ni zaradi države, marveč, da je država in sploh vsaka družba zaradi človeka. Vsled tega se je tako grozno motil v nazorih o telesnem delu. Tudi v telesnem delu se javlja cela človekova osebnost, in zato, ker ima človek naravno dostojanstvo božje podobe, vredno je tudi njegovo delo spoštovanja in časti.

Kdor ne časti Boga, tudi človeka ne spoštuje. Ravno v tem, da je človek popolnoma odvisen od svojega Stvarnika, ima zagotovilo svojega osebnega dostojanstva. Iz te odvisnosti izvira njegova prava sloboda. Brez prve ni druge. Odvisnost od Boga je najtrdnjša braniteljica človeškim pravicam, najhujša sovražnica vsakemu robstvu.

Kakor gledé na slobodo, tako se vjemajo Platonova načela tudi gledé na druge vodilne misli s socialno demokracijo.

Proti zasebni lasti ponavlja sedanji socializem vse Platonove trditve. Zasebna last je vzrok vsemu zlu, vsemu, kar imenujemo greh. Vsled zasebne lasti se razvija v človeku lakomnost in ž njo sebičnost, sovraštvo, goljufija, tatvina itd. Ko se odstrani vzrok, pnehajo tudi posledice. — Takih besedij slišimo nebrojno dan za dnem od socialnih demokratov. Krivične in nespametne pa so dandaneš prav tako, kakor so bile ob Platonovem času.

V Platonovem zmislu zametava tudi socialna demokracija stalne zakonske zveze, zagovarja emancipacijo ženskega spola, zahteva javno vzgojo. Tudi po socialno-demokratskih načelih se morajo otroci iztrgati materinemu naročju in izročiti državnim zavodom v skupno izobraževanje in vzgajanje.

A poudarjati moramo, da socialna demokracija nastopa sedaj, ko že devetnajsto stoletje živi med nami Kristusova vera. Platon je v svojih delih prekrasno dokazoval, da je Bog; z vsemi silami se je ustavljal tedanjim materialistom in branil duha proti zmoti; najlepši zagovornik neumrljivosti človeške duše in slobodne volje je bil. Toda vsega tega ne posnema po njem sedanji svet. Za te lepe plodove njegovega globokega uma se ne méni. Pač pa vlačí na svetlo njegove zmote in jih v prenovljeni obliki podaje človeštvu.

Platonove komunistične ideje so ostale za njegov čas brezplodne. Nobena državica jih ni marala poskušati sama na sebi. Veliki učenec njegov, Aristotel, jih je znanstveno ovrgel. Mali komunistični poskusi so se pred njim in za njim vsi brez izjeme izjalovili. Potemtakem ni težko vedeti, kakšna končna usoda čaka tudi najnovejše dete komunističnih sanjarij — namreč socialno demokracijo. (Dalje.)

Darovi za Marijanišče.

Dobrotnica po g. župniku S. Zupanu gld. 30.—
 Neimenovanec „ 40.—
 Gosp. Ivan Fabian, trgovec „ 5.—
 Zavod Huth „ 10.—

Gosp. Peter Vartol, župnik, ob smrti
 kanonika Kluna gld. 5.—
 Gosp. Karlo Huth, c. in kr. vojni
 župnik „ 2.—
 Po gosp. A. Kalanu nekdo „ 1.—

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

VI. Iz rimske povestnice.

(Razmere. Graha. Špartakov upor. Bogataši. Od kod propad?)

V rimski zgodovini se še jasneje, nego v špartanski ali iz Platonove sanjarije, učimo, kako propadajo države, ki nimajo zdravega družabnega temelja.

Ideje, ki so vladale stari Rim v kasnejši dóbi, so v našem času vir socijalni demokraciji. Ta stavek se bo morda marsikomu zdel čuden. Zato ga moramo nekoliko pojasniti. Priznavamo, da v rimski državi ni bilo komunizma niti v teoriji, niti v praksi. Boja proti zasebni lasti nima v svojih zapiskih rimska povestnica. Družabne prekucije, ki sta jih poskusila Graha, Tiberij in Kaj, ki so jih uprizorili sužnji in gladijatorji, izvirale so sicer iz gnilih družabnih razmer in so izkušale popraviti jih, toda komunistične ali socijalistične se ne morejo imenovati. Tiberij Grah ni namerjal drugega, kakor ljudstvu dati dovolj kruha in drobtino političnih pravic, vitezom pa dati več moči proti patricijem in senatorjem. Razmere so bile takrat v Rimu dovolj žalostne. Samo suženj, samo berač brez pravic, brez veljave, kamor si pogledal. Po punskih vojskah je imel Rim polčetrty milijon prebivalcev in med temi je bilo samo 2000 posestnikov. Dvetisoč oseb je v tem ogromnem mestu smelo trditi o sebi, da kaj imajo; vsi drugi niso imeli nič. Na kmetih so se širila velikanska posestva (latifundije); že v prvem stoletju pred Kristusom ni bilo nobenega slobodnega kmeta več. Uničila jih je lakomnost trdosrčnih davčnih zakupnikov in sebičnost uradništva. Začetkom so kmetje prodajali svoje otroke v sužnjost, da so mogli s skupičkom plačati davke, kasneje so prodajali svoja zemljišča, nazadnje še same sebe.

Blagi Tiberij Grah, sin vzorne matere Kornelije, hčere afriškega Scipijona, je videl, kako se širi ta poguba, katere konec je moral biti in je tudi bil popoln propad kmečkega stanú. Zato je izkušal spraviti v veljavo primeren kmečki (agrarni) zakon gledé na državna zemljišča. Nobeden naj bi ne imel pravice imeti več nego 500 oralij javnega posestva zase in po 250 za vsakega sina. Poleg tega naj bi se bila kralja Pergama zemljišča razdelila med ubožne plebejce.

Z vso silo plemenite, značajne duše se je lotil Tiberij dela za siromašno ljudstvo. Ko se je vračal iz Numancije, kjer se je junaško boril za domovino, je potujoč skozi Etrurijo videl, koliko trpi delavsko ljudstvo in nima zato nič pravic, marveč le zaničevanje in zatiranje od vseh strani.

Bolestno je zaklical: „Lažnivo trdé vojskovodje, da se v vojski bojujejo za svoje gro-

bove. Divje zveri imajo pač svoje brloge, toda rimski državljani, gospodarji svetá, nimajo niti kotička za svoj grob.“

Tiberij se je potegoval vrh tega tudi za to, da se okrajšajo vojaška službena leta ubogim plebejcem.

In kaj je dosegel ta blagi mož? Umazano sebični in brezsrčni patriciji so ga ubili in brata Kaja, ki je za njim nastopil, so tirali v obupno smrt. Tritisoč njegovih prijateljev so pa kruto umorili.

V takih razmerah, kjer se je tako branilo tudi krivično lastništvo, seveda ni bilo mesta komunističnim idejam. In vendar ponavljamo zopet, da so prav te razmere prenovljene v našem času v rimskem dubu vzrodile socijalno demokracijo. Dokaza ne ostanemo dolžni.

Gnile družabne razmere nam dokazujejo že preje omenjene suženjske vstaje. Znanе so; znano je tudi, da je pod Špartakovim vodstvom vzbujena vstaja končala življenje 12.300 gladijatorjem in 40.000 ubogim sužnjem. Krásovi vojaki so jih pobili.

Neki duhovit mož pravi, da se revolucije morajo proučevati, ne pa obsojati. O prekucijah nesrečnih sužnjeve velja ta stavek še bolj, nego sicer. Tlačena človeška narava se je sama vzdignila zoper neznosne krivice, in lep dokaz, da tudi najkrutejša sila ne more zatreti v človeku zavesti njegovega dostojanstva in njegove osebne časti, so nam ravno imenovane suženjske vstaje.

Milijoni ljudij brez pravic, brez imetja, izročeni na milost in nemilost surovim, pohotnim bogatinom! Teh peščica se je pa valjala v prigoljufanem ali priropanem zlatu. Naj omenjamo samo nekatera znanejša imena teh bogatinov: Publij Krag je imel 120 milijonov frankov (kron) imetja, Sulla 150 milijonov, gledališki igralec Roscij 20 milijonov, Ezop 5 milijonov, dasi je tako razmetaval denar, da ga je včasih stala jedna pojedina nad 20 tisoč frankov, Emilij Skaver 80 milijonov, Demetriji, Pompejev oslobojenec, 19 milijonov, advokat Hortenzij 20 milijonov, Lukul 120 milijonov, Salust 60 milijonov, Mark Antonij 120 milijonov, Virgil dva milijona. Avgust 200 milijonov, Apicij 19 milijonov. Ta grozni požrešnež se je sam usmrtil v strahu, da ne bi mu bilo treba gládú umreti. Po svoji zapravljivosti je namreč napravil toliko svojega imetja, da sta mu nazadnje ostala le še bore dva milijona frankov sedanje vrednosti. Tiberij je imel 500 milijonov, Kaligulov oslobojenec Kalist 40 milijonov, Klavdijev ljubljenec Narcis 50 milijonov, filozof Seneka 60 milijonov, mlajši Plinij 20 milijonov i. t. d.

(Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Ob Plinijevem času je imela cela Afrika samo šest lastnikov. Slobodnega kmeta, obrtnika in delavca niso več poznali. Oglejmo si torej na kratko tiste ideje, ki so provzročile ta propad in ki so dosledno vrgle tudi rimsko državo! Po pravici namreč trdimo, da je s propadom delavskih stanov propadla rimska država.

1. V verskem oziru so se Rimci od punskih vojsk dalje vedno bolj pogrezali v brezboštvo. Norčevali so se iz vere v bogove, tajili so neumrljivost človeške duše. Bili so po večjem brezverski materijalisti. V tem oziru so bili torej prav tistih načel, katere zagovarja socijalna demokracija, samo da niso še poznali „znanstvenih“ kozlov dijalektičnega Hegelovega modroslovja in Darwinove razlage o postanku raznih organskih vrst, med katerimi je seveda najpreje človekovo sorodstvo z opico.

2. V nravnem oziru so izobraženejši Rimci na glas tajili razloček med dobrim in slabim. Kot namen človeškemu življenju so zagovarjali jedino le slobodno uživanje, neomejeno razbrzdano vseh strastij. Panem et circenses, v teh besedah je izraženo vse rimsko pravoslovje omenjene dōbe. Telesno uživanje in surova, podla zabava po gledališčih in amfiteatrih je bila vodilna misel za življenje raztrganemu prostaku, ki se je leno klatil po ulicah večnega mesta, in razkošnemu senatorju, ki je na blazinah v družbi razuzdanih tovarišev zapravljaval denar in življenje. Tudi v tem oziru se socijalni demokratje v svojih načelih in nadejih nič ne ločijo od starih Rimljanov.

3. Čudno pa je, da je v kljub temu razritemu pravoslovju rimska država razvila tako krasno logično dovršeno pravo, ki se gledé na logično razvrstitev, na jasno in določno, dasi kratko izražanje, na izcprljanje vseh možnih razmer po pravici imenuje — ratio scripta (zapisana pamet). Pravniki vseh časov bodo morali vedno in vedno hodit učit se k Rimcu, a priznavali bodo tudi vedno, da ni mogoče prekositi tega njihovega duševnega dela. Poudarjamo pa še jedenkrat, da v rimskem pravu občudujemo le logično izvajanje, da pa s tem nikakor ne zagovarjamo temelja, na katerem sloni. Nasprotno trdimo, da je rimsko pravo v svojih osnovnih trditvah, v svojem celotnem duhu neresnično in zato v vseh ozirih škodljivo posamnemu človeku in družbi. Ker se je vsled absolutističnih željá štavfovskih cesarjev (Friderika I. in II.) uvēdlo rimsko pravo v

krščansko rimsko državo, jeli so se ob tem majati trdni slopovi krščanske stanovske in sploh družabne organizacije, in pričel se je razvoj, katerega žalostne, brez dvojbe tudi že poslednje faze gledamo v sedanjem času. Logike je v rimskem pravu dovolj, a življenja in resnice ni v njegovih glavnih načelih. Ta napačna načela vladajo dandanes pri nas v vseh novodobnih državah, kjer opažamo isto, čemur se čudimo pri starih Rimcih: do sitnosti razvito pravo, ves svet omrežen s samimi paragrafi, a ob tem vendar nikjer reda, vedno manj mirú, vedno manj zadovoljnosti, vedno manj stalnosti, nič sreče, razdejano javno in zasebno življenje.

VII.

(Rimsko pravo. Država in človek. Zloraba oblasti. Dvojna revolucija. Boj med cerkvijo in državo v srednjem veku. Absolutna država; socijalna demokracija in naša dōba.)

Zmote rimskega prava se ne tičejo toliko pravnih zadev in razmer, kolikor nazorov o človeški naravi sploh. V zasebno-pravnih določilih je in ostane rimsko pravo vzorno za vse čase. V tem oziru se torej ne bomo pečali z njim, marveč hočemo si ogledati le temelj zmote, kakor smo že omenjali.

1. Po zdravega modroslovja nauk je človek središče stvarstvu in družbam. Svet je ustvarjen zanj, sam pa za Boga. Da doseže tem lože svoj namen, vložil mu je Stvarnik v naravo družbeni nagon. Nobena družba torej ni sama sebi namen, marveč namen vsaki je le blaginja njenih udov. Ljudje niso zaradi družbe, pač pa je družba zaradi ljudij. Tega načela niso poznali stari pogani in v tem oziru je staro rimsko pravo najpreje in najhujše zagazilo. Osebna čast in osebno dostojanstvo človekovo se je izgubilo v družbi. Državi je bilo vse podrejeno; država je bila najvišji stvor, kateremu se klanjati je bila najvišja človekova dolžnost. To zmoto smo že videli pri Krečanih, Špartancih in v Platonovi „državi“; splošno lahko rečemo, da se je je držal ves poganski svet in da je šele krščanstvo v tem oziru vrnilo človeški osebnosti naravno veljavo. Stari pogan je živel samo državi, in kdor ni bil sposoben za tako službo, ni imel pravice do življenja. Zato vidimo pri vseh poganih grde posledice tega nauka, katerih ostudnost nas navdaja z grozo. Grki in Rimci moré ali polagajo zverém in pticam v plen slabotne otročiče, Peržani ubijajo starce, Germani koljejo lastne oslabele stariše in uživajo njihovo meso. Največja krepost je požrtvovalnost v državni službi. Salus patriae suprema

lex esto — domovinski blagor je najvišji zakon, to je veljalo v celem svojem obsegu. Krščanska vera pa pravi: Najvišje načelo, kateremu moraš podrediti vsa svoja dejanja in celó svoje misli in želje, je čast božja in tvoje večno izveličanje. Tudi skrb za splošno blaginjo, tudi tvoje domoljubje, ljubezen do države, kateri pripadaš, do narodnosti in do jezika, ki si se ga naučil od svoje matere, mora se ravnati po tem načelu. Poganu je bilo vse sveto, kar je koristilo njegovi državi; kristijanu je le to sveto, kar se zлага z večnim zakonom.

Država je bila poganu nekaj božanstvenega. Zato mu je bila pa tudi oblast, ki je vodila državo, ne samo božjega izvora, marveč prav božja. Rimski cesarji se niso imenovali samo „divi Imperatores“ — božji vladarji, marveč so se prištevali sami bogovom, in podložniki so jih morali po božje častiti. Jedna izmed glavnih pregreh, ki se je očitala prvim kristijanom, je bilo ravno „crimen laesae maiestatis“ — razžaljenje cesarjevega veličanstva, ker so kristijani sicer slušali posvetno oblast, toda stano vitno se branili zažigati kadilo pred njihovimi kipi.

Ko smo govorili o bistvu človeških družb, poudarjali smo z vso odločnostjo pomen oblasti ali avtoritete za vsako družbo. Oblasti smo nadeli ime duša družbe. Ob tej priliki pa moramo ravno tako odločno poudarjati, da si človeška oblast ne sme več prilastovati, nego ji gre. Če se ljudstvo upre zakoniti oblasti, temu pravimo prekucija, revolucija. Toda istotako je revolucija zloraba oblasti. Revolucij ne delajo samo podložniki, marveč tudi vladarji, ne samo tlačeni, marveč tudi gospodujoči stanovi. Zgodovina nas celó uči, da so revolucije od zgoraj vzbudile revolucije nižjih slojev. Brezobzirnemu absolutizmu nekaterih ruskih vladarjev, zlasti od Petra Velikega sèm, se je postavil po robu nihilizem; zlorabljen vladarska oblast srednjega veka, zlasti od Friderika I. dalje je rodila grozne socijalne in verske prekucije, katerih najpogubnejši po-

znamo pod imenom reformacije; oholost Ljudevita XIV., ki je neprenehoma trdil: „L'état c'est moi“ — jaz sem država —, je položila kalí grozni francoski revoluciji koncem prošlega stoletja.

Med revolucionarje ne štejemo torej samo Kole Rienzija, Robespierrea, Dantona itd., marveč tudi Štavfe, zlasti Friderika II., Petra Velikega, Katarino II., Ljudevita XIV., Napoleona in druge njim jednake siloviteže na vladarskih prestolih. Revolucionarje imenujemo po vsi pravici tudi stare rimske cesarje. Lahko jih imenujemo pričetnike vladarskih prekucuhov. Niso bili podložniki božji, ravnaoč se po volji božji, ne: imenovali so se sami bogove in velevali, naj se jim darujejo žrtve, naj se celó prisega v njihovem imenu.

Ideja pretirane oblasti se vleče kot rdeča nit po vsem rimskem pravu. Krščanstvo je to idejo zavrglo in namesto nje postavilo načelo: Vsak človek je božji služabnik in to službo mora izvrševati po božji volji, naj si bo prostak ali veljak, berač ali bogatin, podložnik ali vladar. Pogansko zmoto so zopet obnovili pravniki, zlasti ko se je v Bologni pričela znamenita pravna visoka šola. Mnogi teh učenjakov niso bili zadovoljni samo s tem, da so brskali po starih rimskih zakonikih in da so raziskavali stare pravne komentare, marveč so hoteli tudi kaj osebnega dobička imeti od tega dela. Priliznjeno so se vtihotapili na cesarski dvor in tam so vladarje kmalu naučili, kako vseobsezajoče in božanstveno je njihovo veličje; zadeli so pri njih ob žilo, katera je v naši skvarjeni naravi najbolj občutljiva — ob samoljubje in s tem so vsplojili nove nazore o državi, o oblasti, o človeku, o cerkvi.

Cerkev smo že imenovali prva varuhinja pravice in resnice in rekli smo tudi, da je svetost cerkvene oblasti največjega pomena za urejeno družbinsko življenje. Zgodovina nam to potrjuje zlasti v tisti dōbi, ko so se navzemali vladarji napačnega pojma o absolutnosti njihove oblasti.

(Dalje.)

Riharjeva slavnost. Dné 25. vel. srpana so odkrili slavnemu cerkvenemu skladatelju Gregorju Riharju spominsko pločo na njegovi rojstveni hiši v Polhovem Gradcu. S tem se je poslavlila stoletnica Riharjevega rojstva. Gospod profesor Anton Kržič je ob tej priliki v kratkem in značilnem govoru opisal zasluge pokojnikove. (Za to priliko imamo tudi mi pripravljen spis o Gr. Riharju ž njegovo podobo.)

Trstenjakova slavnost se je vršila dné 6. t. m. v Št. Juriju na Ščavnici po vsporedu, ki smo ga objavili. Slavnost je bila dostojna tako velikega moža. Na spominski ploči so poleg podatkov o slavljencu vrezane te besede:

*Kdo za napor in trud bi znal,
In kdo poznal trpljenja mero!
Življenje Ti si žrtvoval
Za domovino, znanost, vero.*

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Prva posledica te rimsko-pravne zmote v krščanski dobi je morala biti vojska med cerkvijo in vladarji. Cerkev je bila največja varuhinja pravičnosti; vladarji so se izneverjali tej pravičnosti, torej moremo a priori sklepati, da je moral nastati boj med obema. In nastal je. Vsak, kdor je količkaj pogledal srednjeveško zgodovino, pozna ga, a le malo jih je, ki umevajo, da so se papeži borili za čast in dostojanstvo človekove osebnosti in da vladarji v svojem boju proti njim niso samo izkušali zatreči samostojnost cerkvene oblasti, marveč temelje družabnega življenja sploh.

Naša razprava se ne more na tem mestu pečati podrobneje s to stvarjo. Tu priporočamo le vsem razsodnim bralcem, naj sami razmišljajo o nji. Prepričali se bodo, kako zlobno in bedasto je očitjanje o tiranstvu papežev in o njihovi želji po gospodstvu. Družabna prekucija 16. veka, katere posledica je sedanje socijalno vprašanje, nastala je samo zato, ker cerkev ni mogla zaveziti zmot, katerih izvor je bil na vladarskih dvorih.

V našem stoletju je Kantovo modroslovje z drugega stališča iznova utemeljilo staro pogansko zmoto o človekovem razmerju do države. Njemu in njegovim učencem je država vse — začetek prava in dolžnostij, absolutno bitje, najvišja stvar. Hegel imenuje državo naravnost „pričujočega boga“. — Posamnik ima samo toliko pomena in toliko pravic, kolikor mu jih daje država.

Iz naših podatkov se jasno vidi, kako je zmota rimskega prava, ki smo jo kot prvo

opisali, v zvezi s socijalno demokracijo. Absolutnost države rodi iz vladarjev — trinoge, krivičnike, ki sami po sebi povspešujejo družbeni razpad. Vsled njihovih krivic nehajo podložniki spoštovati oblast; revolucija na prestolih pripravlja revolucijo med ljudstvom.

Ljudstvo namreč po svoje umeva nauk o državni vsemogočnosti. Vladar pravi: „država sem jaz“, ljudstvo mu pa odgovarja: „Ni res, marveč država sem jaz.“ In iz tega sledi nujno — prekucija. Tudi socijalni demokratje zahtevajo, da morajo vsi posamezniki služiti celoti; njihovo komunistično načelo jim je absolutno — in ker nečejo ničesar vedeti o božji, vladarski ali cerkveni oblasti, zato si hočejo popolnoma v smislu nauka o državni absolutnosti, z vsemi sredstvi priboriti državo, ki jim bo všeč.

Pri tej priliki se vsaj dotaknimo sedanjih državno-pravnih razmer. Rimsko pravo vlada tudi v naših državah. Najgorje bi se motil o dejanskih razmerah tisti, ki bi sodil, da sedaj, ko država v svojem temelju izraža načelo polne slobode vsem državljanom, ni nobene sledi več o trinoštvu. Kaj je drugzega nego trinoštvo vse, kar imenujemo birokratizem (uradniška vlada) ali centralizem? Samostojnost manjih družabnih organizmov je izpodjedena in s tem pokopana tudi njihova sloboda. Država se tudi sedaj vtika v vse in povsod odločuje, kot bi bila nezmotna in absolutna. Kako brezozirno in često krivično nalaga denarne in krvne davke svojim podložnikom! — Toda o tem dalje govoriti ni prostora na leposlovnega lista platnicah. (Dalje.)

Dva stara rokopisa.

Gospod M. Slekovec, župnik pri sv. Marku n. Ptuju, poslal nam je dva lista s tem-le pojasnilom: Velečastiti gospod urednik! Nedavno sem med starimi ljutomerskimi listinami našel priloženi listek s slovenskim prevodom evangeljskega odlomka. Primerjal sem pisavo s pisavami ljutomerskih župnikov ter se tako prepričal, da je listek pisal župnik Andrej Raputh, ki je v Ljutomeru služboval od leta 1686. do mal. srpana l. 1690. Ker bi stvar utegnila katerega jezikoslovca zanimati, pošiljam Vam listek v povoljno porabo. Ob enem sem Vam priložil še drug slovenski spominik iz 17. veka, katerega sem našel v minoritskem arhivu v Ptuju; morebiti ga lahko pri priložnosti porabite.

Math cap 5

V tistem chasi je Jesus reko: chi nebude vafsa pravichnost boleye popunoma, kak je tih pifsarov ino farisearov tak nebute shli v nebesko kralestvo. Vi ste chuli, da je starim recheno: nebui, ker pa buje, je krivecz sodve. Jas pavelim: da tisti, ker se chses svojega brata serdi, je krivecz sodve. Ker pa k svojemi brati veli Racha (to je bedag) tisti je krivecz ratha.¹⁾ Ker pa ti norez, tisti je peklenskega ognja krivez. Dare ti tvoj dar k Oltari pernefses, ino fe tam spomenefh: da tvoj brat kaj chses te ma, tak pusti tvoj dar pred Oltarom, ino idi pervle k njemi, ino se s njim pomiri, satem poidi ino ofrai tvoj dar.

¹⁾ To je: sodnega zbora, nemško Rath.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Druga osnovna zmeta v rimskem pravu je s prvo v zvezi. Oče je imel preveliko oblast v svoji družini. Sužnji, mladoletni otroci in žena so mu morali biti brezpogojno podložni v vseh ozirih. V svoji rodbini je bil hišni gospodar pravi samosilnik, proti čegar naredbam ni smelo biti ugovora. Določeval je, ali naj narodivši se mu otroci živé ali ne, doraslim ukazoval, kako in kje naj vstopijo v zakon, kakšen poklic naj si izberó i. t. d. Žena je bila torej po zakonu v družbinskem življenju brez pomena. Izobraženi Rimljani in pred njimi še Grki so se sramovali tihega, skromnega življenja v domači rodbini. Žene se niso smele baviti z znanstvom in umetelnostjo, še manj seveda z javnim življenjem, in so tako osamljene hirale v svojem ženskem oddelku. Njihovi možje so pa pohajkovali po mestu in iskali zabave pri — heterah.

S tem pa seveda nečemo trditi, da ni bilo nobene izjeme v tem oziru. Vsi poznamo imena blagih žen, ki so z razboritim junaštvom posegale v usodo svoje domovine. A take izjeme ne izpreminjajo pravila in ne zavračajo naše trditve, da je rimsko pravo preveč dovoljevalo očetni oblasti.

Vzrok temu je ta, da je država vse in posamnik nič. Človeška osebnost se ni priznavala in poštevala. Zato se pa tudi niso čvale in branile pravice, ki ji pripadajo. Najgorje vidimo to v suženjstvu. Sužnji so bili domačemu življenju to, kar državljani sploh državi, golo sredstvo v dosego namena. Lasje se nam ježe, ko beremo, kako divje-kruto so ravnali nekateri gospodarji s svojimi sužnji, kako so jih klali, metali ribam za hrano. A najhujše je, da so po duhu svojih pravnih pojmov priznavali takemu ravnanju zakonito pravico tudi izobraženi modroslovci in sloveči pravniki. Posamnega človeka osebnost ni nič veljala. Bila je samo v državi in v družini.

Prav tako sodi tudi socijalna demokracija. Posamnik ni zase nič, izgublja se v družbi. Od družbe je odvisno vsakega človeka naziranje o veri, pravosti in pravu. Vse njegovo duševno življenje je le posledica njegovih gospodarskih razmer.

Odtod pa izvira tudi tista nesmiselna trditev, da se bo vsakemu posamezniku zboljšalo gmotno in duševno življenje, ako se zboljšajo gospodarske razmere. To se ima vršiti po tej trditvi nujno, brezpogojno. Ko zavladajo take gospodarske razmere v družbi, kakoršne hoče socijalna demokracija, t. j. ko se odpravi zasebna

last proizvodnih sredstev, ko vzame družba sama v roko vse proizvodnje in razpečavanje blaga, ko se izbriše zadnji sled verskega naziranja, potem ne bo nobenega berača, nobenega norca, pa tudi nobenega hudodelnika več! Vse gmotne in duševne hibe se bodo odstranile same po sebi.

To je gotovo nad vse drzno prerokovanje; vsakomur, kdor količkaj pozna človeško naravo, mora se zdeti sanjarsko in bedasto.

Prezira se v takem modrovanju temeljna resnica vsega družboslovja, katero smo tudi mi v svojih pomenkih že večkrat poudarjali, da je namreč človek središče družbi. Družabno življenje — družine, národi, države, človeštvo je pač potrebno, da si ohrani in izpolni svojega telesa in duha zmožnosti in sile, toda vse te družbe se morajo nanašati nanj. Človek s svojo osebnostjo mora ostati težišče vsemu družabnemu gibanju; njegova narava mora biti merilo vsem pojavom tega gibanja.

Rimsko pravo je v svojih načelih, ki so v svojih posledicah tako duhovito uporabljeni, samo pokazalo to resnico. Nam, se zdi, da se je to zgodilo po tajnem, neumovanem nazoru človeške narave same. Prav tisto rimsko pravo, ki je v svojih državno-pravnih trditvah postavilo državo za merilo vse dobrote in pravičnosti, ki je rodbinskemu očetu dajalo neomejeno oblast nad sužnji, otroki in ženo, rešilo je na drugi strani načelo — najgorjega individualizma. V lastninskem vprašanju je prisojalo rimsko pravo lastniku brezpogojne pravice.

Tu smo pri tretji osnovni zmoti rimskega prava. Po njegovih načelih je bil lastnik neomejeni gospodar svojih stvari. Ž njimi je lahko počel, kar je hotel. Odgovoren ni bil za svoje delovanje nikomur.

V teh črticah smo že na kratko dokazali, kako izvira lastninska pravica iz bistva človeške narave in kako krivično je boriti se proti njej. Na tem mestu pa poudarjamo, da ima lastninska pravica tudi svoje meje in da je neomejenost v tem oziru prav tako škodljiva, kakor neomejenost gledé na oblast. Neomejena oblast je trinoštvo, ki rodi politične prekucije, neomejena lastninska pravica pa poganja — družabne revolucije, ki so često hujše od prvih.

Po načelih krščanskega modroslovja je mogoča lastninska pravica samo v družbi. Brez družabnega življenja ni lastninske pravice in zato je ta pravica le v prenesenem, drugem pomenu del naravnega prava. Kakor je delo neko družabno leno (Lehen) in je potemtakem vsak delavec nekaj uradnik v družbi, ki ji pro-

izvaja s svojimi silami stvari, potrebne za življenje in izpopolnjevanje, tako je tudi iz dela izvirajoča lastninska pravica družabno leno in nobeden je ne sme tako zvrševati, da bi bila družbi v škodo. Tudi rimsko pravo priznava v tem zmislu to načelo, da kaznuje tiste, ki si očitno krivičnim putem hočejo prilastiti kako stvar. Obsoja in kaznuje goljufijo in tatvino, zahteva pravičnost pri pogodbah, pazi na dano besedo, toda vse to je še mnogo premalo. Že pri pridobivanju lastninske pravice je mogočih sto in sto stranskih potov, ki so po svojem bistvu tudi goljufni in krivični, ki se pa ne opažajo tako naravnost. Z zvijačnim tekmovanjem si jih je mnogo pridobilo milijone v stari dōbi rimskega cesarstva in v naši. Zato jih ni nihče prijel, pač pa so tedaj in sedaj zlezli vsled tega na najvišja mesta.

Sebični prokuratorji po rimskih pokrajinah so si nagrabili denarja in častij v izobilju. V današnjih dneh se kosajo z njimi v podobni posvetni sreči borzni baronje, viteški bankirji itd.

Krščansko načelo obsoja vsako krivico in trdi, da se nihče ne more imenovati lastnik kake stvari, katero si je pridobil s kakim goljufnim dejanjem. Krivica se ne zastara in če bi tudi krivičniku svet obesil vse možne re-dove na prsi.

Toda ne samo pridobivanje, marveč tudi zvrševanje lastninske pravice je in mora biti omejeno. Neomejeni, pravi lastnik vseh stvari je samo Bog; človek je le oskrbnik božji, in ko zvršuje to, kar imenujemo lastninsko pravico, mora paziti, da ne pride v nasprotje s pravim lastnikom. Imetje sme sicer upravljati v svojo korist, a ne brezmejno. Vezati ga mora vez prave ljubezni z ljudmi, ki so istotako ustvarjeni po božji podobi, kakor je sam, ki so istotako odrešeni, kakor je sam, ki bodo istotako morali dajati odgovor od svojega hiševanja, kakor sam. Pravičnost ne zahteva komunizma, marveč ga obsoja, ker po nji pripada vsakomur, kar je njegovoga. Pač pa mora vladati po zdrave pameti in po krščanskega navoslovja naukih — komunizem ljubezni.

Družba mora biti tako osnovana, da ne nasprotuje temu vzvišenemu komunizmu. Sicer se ne more imenovati urejena. Gnile so tedaj vse tiste družbe, ki podpirajo ali celo branijo strasti, katere razdirajo komunizem ljubezni, a jih ne zavirajo in ne omejujejo. Družba ne sme dajati potuhe slabostim, ki tlé v človeški naravi, marveč mora po svojih močeh delovati, da se oblaži slabo nagnenje in da se krepé dobre lastnosti.

V tem oziru moramo torej obsojati vsa tista načela, po katerih se odpira neomejeno polje

človeški sebičnosti. Nebrzdana sloboda, katero priznavajo novodobne države kmetu, obrtnemu stanu, špekulantom itd., je največja škoda za red v družbi.

Vsled te neopravičene slobode je najpreje zemljišče izgubilo svojo vrednost. Razkosane kmetije, obložene z dolgovi so posledica kmetiški slobodi; propadajoči mali obrtni stan govori proti njej; milijoni nemaničev, ki si po tvornicah brez pravic in brez upanja služijo ubožni kruhek, jo preklinjajo. Vsled te slobode vlada divje tekmovanje, grda konkurenca med nami, in ljudje, ki bi morali živeti bratovsko med seboj, uničujejo se drug drugega, izpodrivajo in bijejo med seboj gospodarski boj na življenje in smrt.

Jasno je, da morajo v takem boju propadati nižji stanovi. Manj zvitosti, manj izkušnje, manj izobrazbe imajo in zato tudi manj moči. Na maloštevilnih točkah se skupljajo milijoni, večini zmanjkuje kruha in soli.

Družba pa, ki je proglasila načelo slobode, ne vé si kam pomagati. Malone nema priča je temu boju. Saj ne more in, če hoče biti dosledna, niti ne sme posegati vmes in ne sme zvrševati svoje najvišje dolžnosti, namreč braniti slabjšega proti močnejšemu krivičniku, čuvati pravico vsakateremu, varovati delu pravični zaslužek.

Ali je potemtakem čudno, če se širi socialna demokracija? Ali ni umljivo, da se nižji stanovi zbirajo in prisegajo maščevanje vsej družbi.

Načelo rimskega prava o neomejeni lastninski pravici štejemo torej po vsej pravici med vzroke socialističnega gibanja. Ko smo govorili o rimski zmoti gledé na oblast, smo poudarjali, kako grozne posledice ima zloraba oblasti. Oblasti čast, a tiranstvu boj! Isto velja tudi o lastninski pravici. Sveta dolžnost vsakega poštenjaka je, da brani opravičeno lastninsko pravo, a prav tako naša sveta dolžnost in v naših dneh potrebnejša, nego prva, je, boriti se proti zlorabi lastninske pravice.

Nekateri sodijo, da vsaka krepkejša beseda, n. pr. proti kapitalizmu, že diši po socialni demokraciji. To je popolnoma napačno. Pravica velja na zgoraj in na zdolaj. In če vidimo, da je krivična raba oblasti in lastninske pravice zatosila kalí divjega viharja med ljudstvo, potem moramo preje odstraniti vzroke in potem šele pričakovati, da se poleže vihar. Videli smo pa, da načela rimskega prava, ki so ustanovljena v skoraj v vseh sedanjih državah, osnovno podpirajo revolucijsko gibanje ljudstva. Zato sodimo sami, kaj nam je storiti!

(Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

VI. Socijalistični poskusi.

(Armenci, Dve dogodbi iz Šahnâmeja, Kitajci.)

Teorije bodi za sedaj dovolj! Morda si isto mislijo tudi bralci, ki prebirajo naše pomenke. Toda treba je bilo pojasniti nekaj osnovnih pojmov. Kdor se je vglobil vanje in jih razmišljal, ne bo mu brez haska.

Odslej pa nekaj časa nečemo več stresati modroslovske puščobe, marveč gremo že danes z abstraktne višine na istinita tla. Popisati hočemo nekaj socijalističnih poskusov, da iz zgodovine zajamemo potrebne nauke za bodočnost. Poglejmo torej nazaj, da bomo potem bolje videli naprej!

Pričnimo z vshodom! Gotovo je vsem našim bralcem znana krščanskih Armencev žalostna usoda pod turško vlado. Od dné do dné več trpijo. Nekateri nemški socijalni demokratje so hoteli ob tej priliki izrabljati tudi Armence za svojo skrhamo stvar. Lagali so po svojih listih, kako se med Armenci širi socijalna demokracija. Toda ta laž je bila vendar-le predebela. Dasi je celó voditelj armenske vstaške stranke, Nazarbek, stopil v nekakšno zvezo s socijalisti, vendar je novica o armenskih socijalnih demokratih celó v stranki sami našla ljudi, ki so jo odločno zanikavali. Saj v resnici ne more biti bolj bedaste trditve, nego narodno-politično gibanje tvesti s socijalno demokracijo.

S tem torej ni nič. Toda v armenskem obližju imamo prave pravcate socijaliste. Da si ne bo kdo brez potrebe ubijal glave, omenjamo takoj, da ne govorimo o sedanjem času, marveč o sajasti prošlosti.

Na perzijskih tleh zasledujemo prve socijalistične komuniste, ki so bili v nekem oziru še srečnejši od naših. Imeli so namreč pesnika, ki je opeval njihova dela, njihovo rojstvo in, žal, tudi njihov pogin.

Ta pesnik ni drug kakor sloveči Firduzi; v svoji kraljevi epopeji — Šahnâmeju, je izteknil in opeval tudi perzijske socijaliste. Koliko je zgodovinske resnice v Firduzijevem delu, ne moremo in ne maramo preiskovati. Sodimo tudi, da se težko najde kak zgodovinar, ki bi se lotil prebrati in, kar je še hujše, zgodovinsko oceniti Firduzijeve muze ogromno delo.

Prav za prav nas to tudi malo skrbi. Dovolj zanimivega je za naše pomenke, če pokažemo, da je že Firduzijeva lira brenkala v socijalističnih akordih. Za to se gre, da zasledujemo

idejo in v tem oziru zajemljemo tudi iz Šahnâmeja.

Firduzi v često dolgočasnem redu opeva perzijske kralje, njihovo slavo in sramoto. Ob času kralja Kobada ima vpleteno tudi žalostno povest jednega najstarejših, če ne v obče prvega socijalno-demokratskega državnika na svetu. Čujmo torej!

Imenovani kralj Kobad je imel za svojega zakladnika — po domače bi rekli finančnega ministra — nekega „častihlepnega, zgovornega, učenega in duhovitega moža“ (kakor ga opisuje Firduzi), Mazdeka po imenu. Ta perzijska ekscelencija je bil prednik naših Marksov, Engelsov, Lassallov, Kautskyjev in, kakor se jim že pravi, vseh drugih socijalističnih voditeljev. Hodil je med ljudstvo in „prirejal shode“, kjer je s svojo mogočno besedo oznanjeval blagovest enakosti in bratstva. Vse bodi skupna last; razlike med bogatini in siromaki, med posestniki in delavci ne sme več biti.

Poslušajmo še njegove besede po Firduzijevi pesmi:

Ubožec bodi bogatinu jednak,
Preveč noben, dovolj imej vsak!
Povsod odstavi enakosti moč
Bogastvo in „moje“ in „tvoje“ proč!
Žené in hiše, posestva vsa
Jednako naj vživa jih množica!

— — — — —
To vera pravi; kdor ni za to,
Pred samim Bogom proklet naj bo!

To so krepke besede. Vrhu tega pa je bil tudi čas ugoden za perzijskega socijalista. Zavlada je huda lakota, in stari finančni minister je brž izprevidel, kako bi se dala premagati. S svojimi govori je vnemal ubožno ljudstvo, naj se obrne do bogatinov in zahteva od njih, da mu odpró svoje žitnice, blagajnice itd. in naj se pošteno v vseh stvaréh delé s siromaki. Ljudje so seveda z največjim veseljem poslušali Mazdeka in hudi dnevi so se bližali perzijskim bogatašem. Slabotni kralj si ni mogel pomagati in, kakor poje Firduzi, se je celó sam priklonil Mazdekovim pristašem. Brez strahú smemo trditi, da je perzijski Kobad brez dvojbe prvi kralj, ki je potegnil s socijalnimi demokrati.

Vendar se ni radikalna Mazdekova družabna preosnova zvršila tako gladko, kakor bi bilo pričakovati. Ustavil se ji je mladi kraljevič Kesra Nuširvan. Ta mladenič ni mogel umevati silovitega Mazdekovega nauka in javno

se je izrazil, da je treba pač daljšega premisleka, predno se Perzija preosnuje po Mazdekovi teoriji.

Zahteval je šest mesecev odloga, da se stvar temeljito preuči in premisli. Kraljevičev svet je prodril. Kesra zbere krog sebe najmodrejše može celega kraljestva; ž njimi je hotel razmišljati in premotovati socialno vprašanje in njegovo najnovejšo razlago. Posvetovanja so se srečno zvršila, in po določenem času pozove mladi princ Mazdeka k javnemu razgovoru. Razgovor je bil jako slovesen. Mazdek je zagovarjal svoje trditve, in malo da mu ni zbor že pritrnil. Tu vstane neki govorniško nadarjen kraljevičev prijatelj in njegov spremnik — mobed. Firduzi nam opisuje njegov nagovor proti Mazdeku tako-le:

Ti, modrijan, nas vabiš v past
Za skupnost žen in za skupno last.
Če bodo pa skupne nam vse žené,
Kedo za očeta, za deco izvé!
Če bodo jednaki vsi povsod,
Kedo bo še sluga, kedó gospod?
Kedo bo še delal, se péhal z rokó?
Od greha se čednost ločila ne bo.
Kedo bo umrle v lasti sledil?
Iz kralja bo kmet si norce bril.
V puščavo se svet izpremenil bo;
Gorjé ti, Iran, če bo vse tako!
Če vse bogato, kdo kupec bo?
Če vsi gospodarji, služabnik kedó?
Pobožna vera tako ne učí;
Skrivaj ti kak „div“ je preslepil očí!
V peklo zapeljúješ uboge ljudi.
Krivica in greh se pravica ti zdí.

Ta govor je pomagal. Mazdek se ni mogel več opravičevati. Huda mu je bila; z uma svitlim mečem je bil premagan. Kralj se je razjezil in njegovega socializma je bilo popolnoma kraj. Izročil je Mazdeka svojemu kraljeviču Kesri-Nuširvanu, naj stori ž njim, kar mu drago.

Poziv slovenskim skladateljem!

Odbor „Slov. pevskega društva v Ptuj“ razpisuje s tem dve častni nagradi à 80 kron a. v. za dve najboljši skladbi za moški ali mešani zbor, ter se obrača do vseh rodoljubnih slovenskih skladateljev z iskreno prošnjo, da se temu pozivu v povzdigo in razvoj domačega petja častno in mnogobrojno odzovejo.

Opozarja se, da se bo oziralo v prvi vrsti na takšne skladbe, ki morejo navdušiti preprosti

Kesra je temeljito ozdravil vse socialiste. Dal jih je 3000 zabiti z glavo v zemljo, potem je privédel k njim ponesrečenega Mazdeka, pokazal mu zapeljane ljudi in dejal: „Glej, to-le je vskalilo iz tvojih naukov!“ Njega samega pa je dal obesiti na visoko drevo z glavo navzdol in ga s pušicami umoriti.

Tako se je končal po Firduziju prvi praktični socialistični poskus na svetu.

Firduzi ima vrhu te zanimive povesti še jedno, ki nam prav tako živo slika žalostne posledice socialističnega komunizma. Čujmo še to!

Kralj Bahram potuje po svojem kraljestvu. Kamor pride, vsprejmó ga z največjo častjo, povsod mu kaže ljudstvo na vse mogoče načine svojo udanost in ljubezen. Samo v jedni vasi, skozi katero ga vodi pot, ne zmeni se nihče zanj. Brez slavnostnega nakitja so hiše; o kakem slovesnem vsprejemu ni ne duha, ne sluha. To razjari mogočnega Bahrama in v svoji jezi naroči dvorniku — mobedu, naj pokonča vso vas. Zviti mobed preišlja in preudarja, kako bi se dalo to izvésti, da bi bilo najmanj škode njemu in kralju. Modra glava jo izkuha.

Svest si svoje stvari, skliče vaščane in jim razglasi, da je kralj v svoji dobrotljivosti sklenil na poseben način odlikovati celo vas. V njegovem imenu naznani čudečim se vaščanom, da velja odslej zanje neomejena sloboda in popolna enakost. Mobed jo je uganil. Vaščanje so takoj jeli rabiti svoje nove pravice, in v kratkem času so drug drugega pobili. Vas je bila do zadnjega človeka uničena. Pokončala jo je socialistična ideja.

Bodi, kar more, zgodovinskega jedra v teh dveh dogodbicah. Brezdvojbeno nam kaže, da je vsaj v Firduzijevem času moralo biti socialistično načelo že znano. Sicer bi ne bil slavni pesnik tako jasno in določno izkušal prepričati svojih bralcev in poslušalcev, kam vodijo take sanjarske ideje.

(Dalje.)

narod v najširšem pomenu, torej bodi pesem veličastna, lepa, preprosta, a ne pretežko umetna.

Rokopisi naj se blagovolijo odposlati podpisnemu odboru — ime skladatelja v posebnem zavitku — do novega leta 1897.

Ptuj, dné 10. kimovca 1896.

Odbor „Slov. pevskega društva“.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Z vshodom vemo še za drug socijalističen poskus na Kitajskem. Ondi je koncem najnovejšega stoletja vstal učeni Vang-gan-če s socijalno-demokratskimi idejami. Imetje se mora jednako razdeliti med ljudstvo, in gospodarski promet mora vzeti izključno država v roke. Vsa trgovina mora biti v državni upravi. Da se zjednači imetje, treba je po več let nalagati bogatinom ogromne davke; z dohodki naj se podpirajo delavski stanovi. Kmetje morajo v popolni medsebojni enakosti pod državnim nadzorstvom obdelovati zemljo. Prodajo njihovih pridelkov ima seveda le država v rokah.

Vang-gan-če je prerokoval, da bodo njegove ideje osrečile ljudstvo. Samo oderuhi bodo trpeli, drug nobeden, tako je dejal. Lakote in nesreč vsled slabih letin sploh ne bo, ker bo država skrbela za vse. Država bo tudi jedini upnik in bo posojala brez obrestij.

S svojim premoženjem si bo pa država pridobivala vedno novega bogastva in je vporabljala ljudstvu v srečo. Raj bo zavladal na zemlji.

Te prerokbe so se pa kaj slabo zvršile. Nekaj let so se držala Vang-gan-čejeva načela, toda ljudstvo se jih je kmalu naveličalo in samo je prisililo vdovo Vang-gan-čejevega zavetnika, cesarja Čen-cunga, da je razdrila socijalistično uredbo kitajske države.

Še jedenkrat je butil socijalistični komunizem na dan, toda zopet brez uspeha. Ljudstvo je zapodilo socijalistične sanjarje iz grda in ubilo vsakega, kdor jih je zagovarjal. Socijalisti so pa v svoji ljubezni do domovine bežali k Mongolcem, nahujskali tamošnjega vladarja Čin-ju-kana in v njegovih vrstah so se l. 1129. po Kr. borili proti rodnim bratom. Samostojnost kitajske države je ponehala; zvladali so ji Mongolci, ki jo še sedaj vladajo.

Tako se je končal kitajski socijalistični komunizem.

VII. Socijalistični komunizem na verskem temelju.

(Prva krščanska družba, Bogomili, Valdenci. Verske ločine 13. in 14. veka. Taborci, Nemci.)

Že iz Šahnâmeja smo videli, da je perzijski socijalistični agitator Mazdek v obrambo svojih trditvev navajal tudi verske nagibe. To se je ponavljalo v zgodovini človeštva mnogokrat. Veliko krivoverskih ločin se je izleglo že pred takozvano reformacijo v 16. stoletju, ki so vrgle od sebe pokorščino do duhovske oblasti in si po svetem pismu in lastnem zmedenem razumu prikrojile svojo vero, ki je vsprejela kot

vrhovno vodilo v družabnem življenju — komunizem. Ni čuda: sami so si razlagali božjo besedo, kakor so hoteli. Sv. pismo na mnogih mestih poudarja vzajemno ljubezen vseh ljudi na zemlji; iz prvih časov krščanstva nam opisuje prvo krščansko družbo v Jeruzalemu v nekakšnem komunističnem duhu.

„Vsi, kateri so verovali, so bili skupaj, in vse, kar so imeli, je bilo vseh. Lastnine in premoženje so prodajali in so od tega delili vsem, kakor je kdo potreboval. Bili so tudi vsak dan stanovitno v jednom duhu v templu in so lomili po hišah kruh in so uživali jed z veseljem in preprostimi srcem.“ (Dej. apost. 2, 44 do 46.)

Tako nam opisuje sv. Luka življenje jeruzalemske krščanske občine. Podrobnejšo upravo zvemo nekoliko iz zgodbe z Ananijem in Safiro. (Dej. apost. 5, 1—10.) Apostoli, s svetim Petrom na čelu, so imeli v svoji oskrbi skupno blagajnico. Nikogar niso silili, da bi bil moral vse svoje imetje izročiti v splošne namene. Vzale jih niso določbe, marveč jedino le prava, nesebična ljubezen.

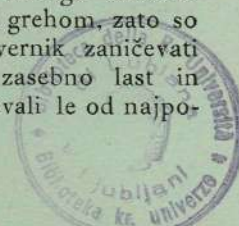
Toda niti prva gorečnost ni mogla splošno premagati teženja človeške narave po zasebni lasti, kakor ravno vidimo v vzgledu Ananije in Safire.

Krščanska vera ne sili človeka k stvarém, ki niso nujno potrebne. Zato šteje pač radovoljno uboštvo, po katerem se človek odreče osebnim lastninskim pravicam, med evangelske svete, ne pa med prave zapovedi. „Ako hočeš biti popoln, pojdi, prodaj, kar imaš in daj ubogim, in boš imel zaklad v nebesih“, rekel je božji Izveličar bogatemu mladeniču. (Mat. 19, 21.)

V cerkvi je bilo vedno nekaj takih, ki so poslušali tudi ta svet in za svojo osebo zavrgli lastništvo. Kmalu so nastale redne zveze takih ljudi v redovih, v samostanskem življenju.

Verske zmote so pa često iz teh svetov hotele napraviti zapovedi, in tako imamo res mnogo komunističnih poskusov na verskem temelju. Naštejmo nekatere!

1. Prve imenujemo Bogomile, kateri so se pojavili začetkom 12. veka na vshodu, v Bolgariji in Bosni in se od ondod razširili tudi na zapad. Poznamo jih v zgodovini pod raznimi imeni: Bolgarji, Bugri, Publikani, Teseranti, Patareni; na zapadu so pa znani zlasti Katari in od 13. stoletja sèm Albigeni. Vsi ti so splošno trdili, da je stvarina slaba in grešna, ker je delo Satanaela, boga starega zakona. Ker je stvarina vzrok in povod grehom, zato so učili, da jo mora vsak pravovernik zaničevati in vsled tega so zaničevali zasebno last in zakon. Res je, da so to zahtevali le od najpo-

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

6. Lutrova načela so v zvezi s Husovimi. Lutrovi privrženci so se naravnost sklicevali na vzgled husitskih voditeljev, zlasti na Žižko, trdeč, da ga morajo vsi posnemati in pobijati menihe in pape. Vojvoda Jurij Saksonski je vsled tega popolnoma po pravici pisal dné 16. listopada l. 1521. svojemu bratu Janezu, da so razmere na Saksonskem prav take, kakor so bile na Češkem, ko so se njihovi pradedje borili proti njim, t. j. v husitski dôbi.

Načela so bila slična. slična pa tudi dejanja. Umori in požiganje, surovost in krivičnost se nam kažejo na prvem mestu v husitskem in lutrovskem boju. Najgorje so napadali duhovsko oblast. Delovanje prekucuhov je povsod isto. Ko prebiramo zabavljičice iz husitske in lutrovske dôbe, zdi se nam, kakor bi brali sedanje socijalno-demokratske in njim po duhu sorodne časopise in knjige. Razložek je le v tem, da so preje imenovani uporniki stali na verskem temelju, a sedanji se držé materialističnih načel in tajé Boga in pobijajo vsako vero. Prav za prav tudi ta razložek ni tako velik. Socijalni demokratje in njihovi načelni zavezniki se kaj radi v svojem boju sklicujejo na verska načela in v bogokletni hinavščini zlorablajo celó Izvelečarja v svoje namene. To nam jasno priča nedavno izešla in tudi v slovenščino preložena socijalno-demokratska brošurica „Christus und die Sozialdemokratie“.

Husov in Lutrov nauk ni bil upor samo proti veri, marveč tudi proti družbi. Z versko prekucijo je bila združena tudi družabna. In ravno družabne zmote, ki jih je podpirala Husova in Lutrova kriva vera, pripomogle so največ, da se je njun nauk razširil tako hitro. Nahujskani proletarijat se je brž oprijel komunističnih idej novih nauk, in grozna krvava družabna revolucija se je uprizorila. V Husitstvu smo že ob kratkem dokazali komunistična načela. Treba nam jih je dejansko spričati tudi v lutrovskem gibanju. Za naš namen zadostuje, da opozarjamo svoje bralce na kmečke upore, ki so se pojavili s krivo vero vitenberškega meniha; iz načel glavnih voditeljev teh uporov pokažemo komunistično smer njihovega rovanja.

a) Tomaž Münzer, odpadel duhovnik, je prvi pričel delovati v komunističnem zmislu. V Cvikavi je v zvezi s suknjarjem Miklavžem Storchem in nekaterimi drugimi rokodelci ozna-

njeval novo Kristusovo kraljestvo. V tem kraljestvu ne sme biti nobenega zunanjega bogočastja, nobene posvetne in duhovske gosposke; vsi ljudje si morajo biti jednaki, vsi kralji, vsi duhovniki. Vse imetje mora biti skupno. Iz Cvikave je šel na Češko, in ko so ga od ondod spodili, vrnil se je na Saksonsko v Alstedt, kjer se je l. 1523. poročil z odpadlo nuno. V tem mestecu je ustanovil zvezo, katere udje so se s prisego zavezali, razširjati novo Kristusovo kraljestvo. Vsi kristijani morajo biti jednaki; vsa imovina bodi skupna in se deli vsakomur po potrebi in priliki. Ko so ga spodili tudi iz Alstedta, obrnil se je zlasti h kmetom in jih je hujskal zoper gosposko in bogatine. V Mühlhausenu ga je v tem podpiral odpadli menih Henrik Pfeiffer, v Orlamünde in v okolici pa Karlstadt.

Strašni nazori so bili v zvezi s tem komunističnim gibanjem. Dokazovalo se je iz svetega pisma, da je tudi greh dober v božjih očeh in da grešniki s svojimi grehi zvršujejo — božjo voljo. Tako so opravičevali goljufigo, ropanje, umore, nečistost in zagovarjali celó mnogoženstvo. Tout comme chez nous. In po teh načelih se je tudi ravvalo.

b) Janez Laue, meniški odpadnik, je pridigoval v Mühlhausenu, da se mora iz skrinj bogatih meščanov iztrgati imetje, ker mora biti vse, kar je na svetu, skupno.

c) V Alzaciji je učil Wolf Gerstenwell, da morajo bogatini deliti svojo imovino z ubožci, uničiti vso gosposko in sami biti gospodje.

č) Simon Weiersheim iz Vancenava je nagovarjal ljudstvo, naj se vse premoženje razdeli in naj se pokončajo gospodje, plemiči in duhovniki.

d) V bamberški škofiji je ranocelnik Hartlieb oznanjal iste nazore: Proč s plemstvom, z menihi in popi! Vsi ljudje si morajo biti jednaki. Vircburški kmetje so zahtevali, da morajo biti vsi ljudje bratje med seboj in naj se imetje razdeli med vse. — V Rotenburgu so razlagali voditelji kmetiškega upora krščansko ljubezen do bližnjega tako, da morajo biti vse stvari skupne, da se mora odpraviti vsaka gosposka in da nobeden ne sme tirjati vračila kakega dolga.

Tako so hujskali pravno propadli pijanci, goljufigi, roparji in morilci ubogo ljudstvo in s tem užgali grozen upor, zanetivši najhujše strasti človeškega srca. Pristaši komunističnih načel so se odlikovali prav tako, kakor današnji socijalni demokratje, po skrajni nestrpnosti.

Kdor se ne pridruži socialni-demokratski zvezi, izkušajo ga izriniti iz dela; zaničujejo ga in mučijo tako dolgo, da se jim poda ali da se odstrani. Uporni kmetiški komunisti so delali v istem zmislu. Kdor se ni hotel pridružiti njihovi zvezi ali bratovščini, kakor so jo imenovali, temu so zabili velik kol pred hišo. To je bilo znamenje, da mu sme vsak uropati, kar mu drago, in da je dotična hiša nekako — prokleta. Kakšne nazore so imeli nahujskani 'proletarci', priča nam ta-le pesem:

Das Evangelium frone
 Kam zu uns Armen her,
 Freit uns mit reichem Lohne
 Von iglicher Beschwer.
 Lehrt Rich und Arm sich lieben
 Und theilen, was sie hant,
 Wir wollen drumb es üben
 Mit Wollust und Verstand.
 Wir wollen all verjagen
 Die widrig dieser Ler,
 Selbs rothe Schauben tragen,
 Und nummer itz mer fragen,
 Ob das auch Unrecht wär.

V resnici! Nobeden ni več vpraševal, kaj je pravično ali krivično. Napačni nazori o slobodi, ki jih je oživil protestantovski nauk, zaslepili so ljudstvo, da je v komunističnih načelih iskalo sreče. Iz l. 1525. imamo celó dva popolna načrta, kako naj se preosnuje vsa družba v demokratsko-socialističnem zmislu. Prvi načrt so sestavili frankovski kmetje in ohranjen nam je z naslovom: „Ordnung und Reformation zu Nutz, Frommen und Wohlfahrt aller Christenbrüder.“ Drugi je pa osnoval Mihael Geismayr, voditelj tirolskega upora, z naslovom: „Landesordnung.“ V frankovskem načrtu se na videz še vzdržuje cesarska in duhovniška oblast, toda bistveno se taji vsak pozitivni pravni red, ker se zahteva, naj odslej velja za vse samo „božje in natorno pravo“. Kakšno je to božje in natorno pravo, umevamo iz načel kmetiških voditeljev, katere smo preje navédli. Da so namerjali kmetje s tem, da so na videz priznavali oblast, samo preslepiti gosposko, razvidimo iz načrta samega, kjer pravijo, da bo ljudstvo brez dvojbe pobilo vsakega kneza in gospoda, ki ne bo izpolnjeval v načrtu izraženih zahtev.

Odločnejši in jasnejši je Geismayrov načrt. Popolna sloboda in enakost mora zavladati med ljudmi. Mesta in gradovi se morajo izpremeniti v vasi. Med stanovi ne sme biti nobenega razločka.

Zgodovina nam pripoveduje, kakšne so bile posledice takih idej. Vzbudila se je krvava pre-

kucija, ki je opustošila veliko rodovitne zemlje, pomorila na tisoče ljudij, razdrla najsvetejše vezi, pravno razdivjala neštevilne množice. — Tudi v avstrijskih deželah, vzlasti na Tirolskem in Solnograškem, je hudo gospodarila.

In konec? Zmagali so knezi in mesta; zapeljani kmetje so pa zašli v še hujše razmere, nego so bile preje. Značilno opeva stara pesem te posledice:

Man hat ein gutes Leben,
 Geführet lange Zeit,
 Da wollt man nichts mehr geben,
 Vergass all Pflicht und Eid.
 Man brannt und raubt wie Türken,
 Ging wüthiglich voran,
 All Obern sollten mircken
 Die Gewalt der gemeinen Mann.
 Der wollt die Güter theilen,
 Wollt Herr und Meister sein,
 Doch kam die Straf mit Eilen,
 Ach Herrgott, sieh izt drein.
 Mit Strafen izt sie wüthen,
 Verschweren alle Last,
 Niemand sich mag behüten,
 Er wird erdrücket fast.
 So ist das End vom Liede
 Eine grausige Tyrannei,
 Ach Herrgott, gib uns Friede
 Und bring die Straf vorbei.

Lahko je bilo nahujskati nevedne ljudi, a kdo jim je vrnil škodo, ki so jo imeli od lažnih nauk? Tudi dandanes vidimo, da se ubogi ljudje radi oprijemljejo komunističnih nazorov. Ko jih brezvestni hujskači po knjigah, listih in shodih dražijo zoper pope in polnijo s sovraštvom zlasti do duhovske oblasti, tedaj so jim komunistična načela kmalu domača. A naposled jim taki nauki ne morejo roditi drugega sadú, kakor so rodili nekdanj — o čemer nam priča svetovna zgodovina: umu laž, srcu strup, omiki smrt, miru in redu pogin. Kri, požari, poteptano in zanemarjeno polje označujejo tiste kraje, kjer so se pojavili. Tega nas uči družabna prekucija 16. stoletja. Dokazuje nam pa tudi, kako tesno je zvezano pravno in moralno življenje z umstvenim, kako ozko sta združena življenje in vera. Napačni umstveni in zlasti verski nazori rodé tudi napačne nazore o življenju in napačna dejanja. Luter se je boril naravnost samo zoper cerkveno oblast, toda njegovi nauki niso razdirali samo cerkve, ampak človeško naravo samo, ker so razburjali najhujše strasti.

Korenine sedanjega družabnega nereda niso od včeraj. Glavni vir jim je v naukih protestantskega gibanja. (Konec.)

Socijalni pomenki.

(Konec.)

7. Na Nemškem se je kmalu zadušil družabni upor komunistov, ki so iz Lutrovega nauka dosledno izvajali popolno enakost med ljudmi. A duh, ki ga je rodil ta nauk, je ostal povsodi, kjer se je razširilo protestantovstvo.

Najznamenitejši dokaz za to trditev nam je angleška prekucija Cromwellova. Oliver Cromwell (1599—1658) je oznanjeval popolno slobodo vesti, osebno neodvisnost, neposredno občevarje vsakega človeka z Bogom brez duhovstva. Ni mu zadostovalo uporno načelo anglikanske ločine, ki je zavrгла papeško oblast: tudi škotski presbiterijanci, ki niso priznavali škofovske oblasti, bili so mu premalo odločni. To nam zopet priča, da pričenjajo revolucije svoje delo z bojem proti cerkvi in njeni veljavi.

Značilno je za Cromwella, da je vse svoje nauke dokazoval s sv. pismom. Svoje vojake je vodil samo s svetopisemskimi izreki; namestu posvetnih pesmij so se prepevali psalmi v njegovih četah. Njegova načela so se naglo razširila. Med vojaki se je ustanovila posebna stranka — Levelovci (Levelers = jednaki), ki so učili, da izvira vsa oblast od ljudstva in da si morajo biti ljudje v vsem jednaki, zahtevali so tudi skupnost vsega imetja.

To se je zdelo celó Cromwellu preveč, in nekatere izmed teh „jednakovcev“ je dal obglaviti. A napačna načela so vendar rodila grozen sad. Dne 27. prosinca l. 1649. je podpisal Cromwell z 59 svojih tovarišev smrtno obsodbo kralju Karolu I., češ, da je samosilnik, morilec in državni sovražnik, in dne 30. prosinca je padla pod rabljevo sekuro kronana glava nesrečnega vnuka nesrečne Marije Stuartove. Komunistične zmote so ga umorile.

Kako malo moči so imele Cromwellove, oziroma protestantovske ideje v sebi, vidimo najlože iz tega, da je že l. 1660. zasedel kraljevi prestol sin umorjenega kralja, Karol II.

Med ljudstvom so se pač še vedno plazile imenovane zmote in se pojavljale v raznih verskih ločinah. Zlasti Quakerji¹⁾ (kvekerji), ki jih je ustanovil Jurij Fox, so jih oznanjali. Ti so n. pr. tajili vsako razliko med stanovi, niso pred nikomur sneli klobuka z glave, tikali so vse ljudi in niso hoteli slušati nobene gosposke.

8. V Evropi niso bile politične razmere ugodne takemu gibanju. Protestantovstvo je preganjalo lastne sinove. Vladarji in višji sta-

¹⁾ Ime Quaker izvira od tod, da je Fox nekoč sodniku, pred katerega so ga pripeljali, zaklical besede: „Tresi se (angleško „quaquer“) pred božjo besedo.“ Zabavljivo so torej njegove pristaše imenovali „tresote se“.

novi niso marali doslednosti Lutrovih načel. Zato so se komunistično nadahnjeni otroci Lutrovega duha zatekali v slobodno Ameriko. Tam so bila ugodna tla za njihove poskuse. Še leta 1875. je bilo v Zveznih državah 72 na verskem temelju ustanovljenih komunističnih občin. Pričetek in razvoj njihov je vrlo zanimiv. Škoda, da se na tem mestu ne moremo obširneje pečati z njimi. Oglejmo si prav ob kratkem vsaj nekatere:

a) L. 1713. je ustanovil Konrad Beissel komunistično občino v Efrati v Pensilvaniji. Svojim udom je prepovedovala med drugimi stvarmi tudi zakon. L. 1858. jih je bilo samo še trideset. Sedaj je ta občina propadla.

b) L. 1724. so si Baptisti osnovali svojo občino, ki pa ni dolgo živela.

c) L. 1733. so pribežali moravski bratje v Ameriko. Vodili so jih Peter Böhler, David in Janez Ničman, I. Fr. Cammerhof in Spangenberg. Ustanovili so si več mest s svetopisemskimi imeni: Betlehem, Nazaret itd., katere so komunistično upravljali.

č) Bivša kvekerica Ana Lee je ustanovila l. 1773. tako zvane shakerje, ki so imeli leta 1875. osemnajst občin v Zveznih državah. Ker jim je zakon prepovedan, kupujejo ali vsprejemajo ubožne in zapuščene otroke. Pri božji službi se grdo vijejo, češ, da imajo nebeške prikazni. Od tega zvižanja imajo naznačeno ime. Gospodarsko so precèj trdni.

d) Jurij Rapp († 1847.) se je ločil leta 1782. od svoje domače virtemberške cerkve, češ, da je „našel Kristusa“. Leta 1803. je šel v Ameriko. Začetkom je imel obilo privržencev; l. 1875. jih je štela njegova družba le še 110.

e) Virtemberžan Bäumlér je l. 1817. v Ohio ustanovil komunistično občino. Njegovi pristaši so bogati, toda sedaj ne pristopa nihče več k njim in zato naglo izumirajo.

f) V Milfordu je Amerikanec Ballou poskusil srečo s komunizmom. A njegovo delo ni imelo uspeha.

V obče vidimo pri vseh teh poskusih žalosten konec. Največ je trpelo pri njih versko življenje, ki bi bilo imelo biti ravno njihov temelj. Verska načela so bila naposled popolnoma v službi gmotnih koristij in so s tem izgubljala svoj višji pomen. Naš kratki pregled komunističnih poskusov na verskem temelju nam jasno priča, kako škodljiv in sam v sebi gnil je vsak komunizem, dokazuje nam pa tudi praznoto in družabno nevarnost protestantovskih zmot.